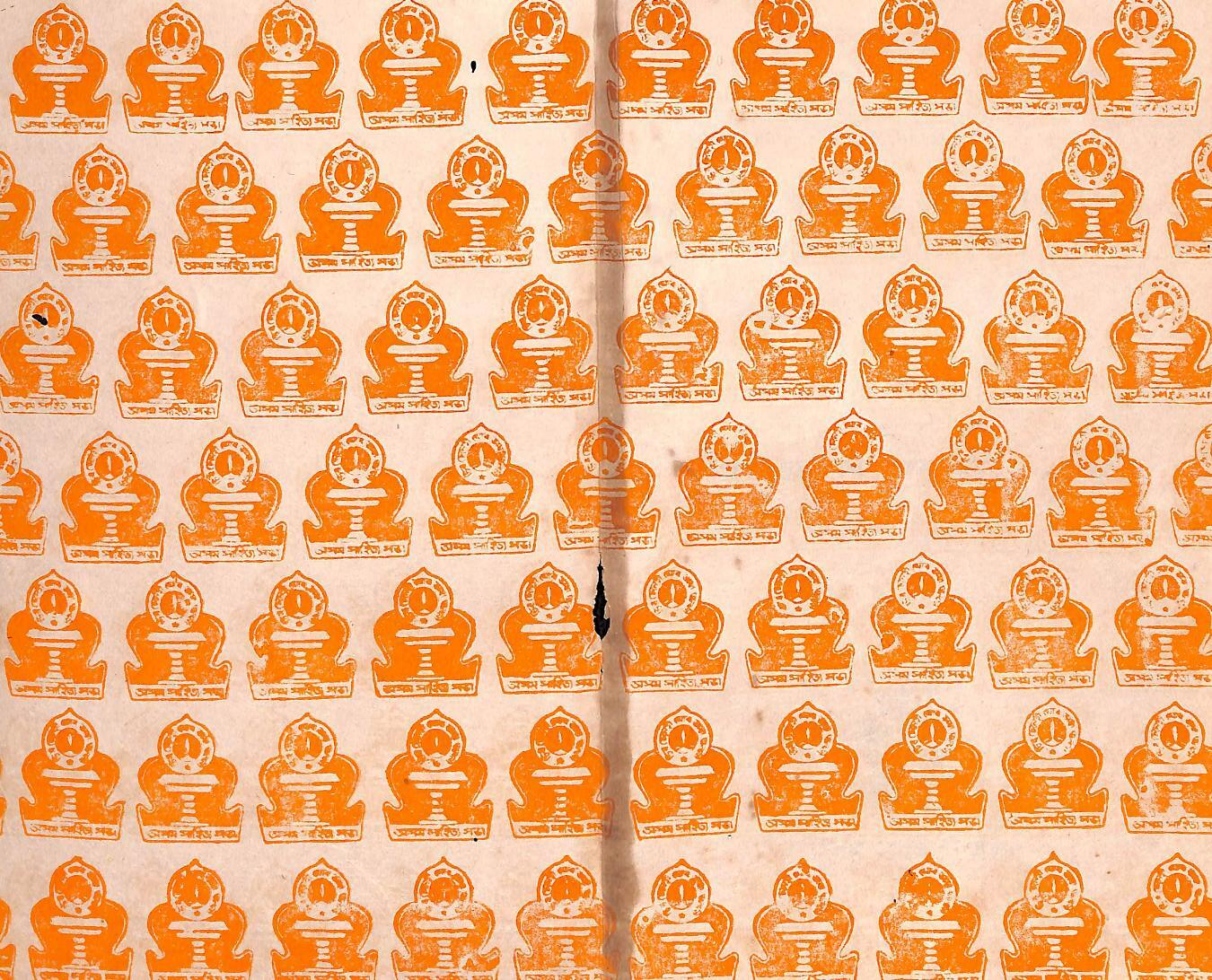

দেশভক্ত অরুণাচল ফুকন

অ. মা. ম.
ক. মা.
— — —
উদী-মাহিতা
BUZA

আটলি. এডা

বিষ্ণুৰাম মেধি শিশু-গ্ৰন্থমালা (১)

দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন

প্ৰণেতা

শ্ৰীজিতেন্দ্ৰনাথ বুজৰবৰুৱা, বি-এ, বি-টি

অসম সাহিত্য সভা

DESHABHAKTA TARUNRAM PHUKAN : A Short biography of Tarunram Phukan, written by Sri Jitendranath Buzarbaruah, B. A., B. T. and published by Satish Ch. Choudhury, General Secretary, Asam Sahitya Sabha, Chandrakanta Handique Bhawan, Jorhat, Assam.

Price : Rupees ten only.

1st ed. January 1976

2nd ed. January 1990

প্ৰণেতা :

শ্ৰীজিতেন্দ্ৰ নাথ বুজৰবৰুৱা বি-এ, বি-টি

সম্পাদনা :

অধ্যাপক শ্ৰীঅতুলচন্দ্ৰ হাজৰিকা

তপোবন গুৱাহাটী-১

প্ৰকাশক :

শ্ৰীসতীশ চন্দ্ৰ চৌধুৰী

প্ৰধান সম্পাদক,

অসম সাহিত্য সভা

অসম সাহিত্য সভাৰ দ্বাৰা সৰ্বস্বত্ব সংৰক্ষিত

চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন

যোৰহাট-১

প্ৰথম প্ৰকাশ : জানুৱাৰী, ১৯৭৬

দ্বিতীয় প্ৰকাশ : জানুৱাৰী, ১৯৯০

ছপা সংখ্যা—ছয় হেজাৰ

মূল্য : ১০'০০ (দহ টকা)

ছপাশাল :

ট্ৰিবিউন প্ৰেছ

গুৱাহাটী-৩

৬৬ (২)

প্ৰধান সম্পাদকৰ এষাৰ

(দ্বিতীয় সংস্কৰণৰ প্ৰসংগত)

অসম সাহিত্য সভাই শিশুৰ উপযোগী গ্ৰন্থ প্ৰকাশৰ ক্ষেত্ৰত বিশেষ অগ্ৰাধিকাৰ দি আহিছে। ইতিমধ্যে সভাই ভালেসংখ্যক শিশু সাহিত্য প্ৰকাশ কৰিছে আৰু গ্ৰন্থসমূহ শিশু পঢ়ুৱৈৰ লগতে চেমনীয়াৰূপে ধৰি সকলো পৰ্যায়ৰ পাঠক সমাজত সমাদৰ লাভ কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছে। প্ৰকাশিত শিশু সাহিত্যৰাজিৰ ভিতৰত অসমৰ বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ মাজত প্ৰচলিত সাধুকথা, অসমৰ সাহিত্য, সংস্কৃতি আৰু জাতীয় জীৱনৰ মনীষী তথা বীৰ-বীৰাঙ্গনাসকলৰ জীৱনী অন্যতম। ১৯৮৯-৯০ বৰ্ষত সভাৰ ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত শিশু সাহিত্যসমূহ পুনৰ প্ৰকাশৰ বাবে আঁচনি লোৱা হয় আৰু সেই আঁচনি সন্মুখত ৰাখি সভাই ৰাজ্য চৰকাৰৰ প্ৰাথমিক শিক্ষা সঞ্চালকালয়ৰ শিশু সাহিত্য যোগান আঁচনিত (অপৰেচন বুকবোৰ্ড) গ্ৰন্থসমূহ অন্তৰ্ভুক্ত কৰাৰ অৰ্থে প্ৰথমবাৰৰ বাবে আবেদন জনায়। সভাৰ আবেদনৰ প্ৰতি অসমৰ মাননীয় শিক্ষামন্ত্ৰী শ্ৰীযুত বৃন্দাবন গোস্বামী, শিক্ষা আয়ুক্ত শ্ৰীযুত অশোক কুমাৰ শইকীয়া, সভাৰ প্ৰাক্তন প্ৰধান সম্পাদক ড. নগেন্দ্ৰ শইকীয়া আৰু শ্ৰীঅমল ৰাজখোৱা, প্ৰাথমিক শিক্ষা সঞ্চালকালয়ৰ সঞ্চালক শ্ৰীকৃষ্ণ কুমাৰ বৰা, উপ-সঞ্চালক শ্ৰীশ্ৰীজীৱ কুমাৰ চক্ৰৱৰ্তী, অসম প্ৰকাশন পৰিষদৰ সচিব শ্ৰীযুত সতীশ ভট্টাচাৰ্য, অসম বিজ্ঞান সমিতিৰ সাধাৰণ সম্পাদক শ্ৰীবাৰীন্দ্ৰ কুমাৰ শৰ্মা, প্ৰবক্তা শ্ৰীবসন্ত ডেকা, অসম পাঠ্যপুথি প্ৰণয়ন আৰু প্ৰকাশন নিগমৰ সঞ্চালক শ্ৰীৰঞ্জিত নাৰায়ণ ডেকাই সহযোগ আগবঢ়োৱা হেতুকে 'মহাৰাজ নৰনাৰায়ণ', 'ৰাভা সাধু', 'মহাবীৰ লাচিত', 'আমি পাহাৰ

বগাবলৈ যাও', 'স্বহীদ কুশল কোঁৱৰ', 'আমাৰ লক্ষ্মীনাথ', 'বড়ো সাধু', 'দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন', 'সোণোৱালৰ সাধু', 'মহাপুৰুষ মাধৱদেৱ', 'দেউৰী সাধু', 'নবী কাহিনী', আৰু 'বিষ্ণু ৰাভা' শীৰ্ষক গ্ৰন্থকেইখন যোগান ধৰাৰ বাবে সভাই সুযোগ লাভ কৰে। মাত্ৰ দুমাহ সময় সীমাৰ ভিতৰত গ্ৰন্থকেইখন যোগান ধৰিবলগীয়া হোৱাত ততাতৈয়াকৈ গ্ৰন্থকেইখন ছপা-শাললৈ প্ৰেৰণ কৰিবলগীয়া হয়। গ্ৰন্থকেইখন ছপোৱাৰ ক্ষেত্ৰত সক্ৰিয়-ভাৱে সহযোগ আগবঢ়োৱাৰ বাবে সভাৰ নিষ্ঠাবান কৰ্মী শ্ৰীপৱন বুঢ়া-গোহাঁই, শ্ৰীপ্ৰমোদ কাকতি, অসম টিবিউন ছপাশালৰ মেনেজাৰ শ্ৰীৰজনী-কান্ত দেৱশৰ্মাৰ শলাগ লোঁ।

গ্ৰন্থকেইখন পুনৰীক্ষণ কৰি সহযোগ আগবঢ়োৱাৰ বাবে অধ্যাপক ড° ৰামচৰণ ঠাকুৰীয়া, প্ৰবক্তা শ্ৰীপৱন কুমাৰ বৰুৱা, প্ৰবক্তা শ্ৰীদিলীপ ফুকন আৰু প্ৰবক্তা শ্ৰীপৰমানন্দ ৰাজবংশীলৈ সভাৰ ফালৰপৰা কৃতজ্ঞতা জনোৱা হ'ল। আহি কাকত শুধৰাই দিয়াৰ বাবে শ্ৰীগৰ্গৰাম বৰ্মন আৰু শ্ৰীকামাখ্যা সভাপণ্ডিতলৈ শলাগ জ্ঞাপন কৰিলোঁ। এই গ্ৰন্থখন নিচেই কম সময়ৰ ভিতৰতে সেৱাৰ মনোভাৱেৰে ছপাই দিয়াৰ বাবে টিবিউন প্ৰেছৰ স্বত্বাধিকাৰী তথা কৰ্মচাৰীবৃন্দৰ ওচৰত কৃতজ্ঞতা প্ৰকাশ কৰিছোঁ।

শ্ৰীমতীন্দু চেইন

১৭ জানুৱাৰী, ১৯৯০ চন
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন
যোৰহাট-৭৮৫০০১

প্ৰধান সম্পাদক
অসম সাহিত্য সভা

আগকথা

(১ম সংস্কৰণ)

'দেশভক্ত' বুলিলেই বুদ্ধিদীপ্ত চকু, হাস্যোজ্জ্বল মুখ আৰু থলন্তৰ চেহেৰাৰ ছবিখনলৈ মনত পৰাৰ লগতে মনলৈ আহে বিশাল এযোৰ হাতী-দাঁতৰ সৈতে চিকাৰী ফুকন চাহাবলৈ, ইংৰাজৰ লগত ফেৰ মাৰি সমানে সমানে মৰ্যাদা আদায় কৰা ফুকনলৈ, অসাধাৰণ বাগিতাসম্পন্ন বেৰিষ্টাৰ ফুকনলৈ, হাজাৰ টকাৰ বিলাতী সাজপাৰত হেলাৰঙে জুই জ্বলাই দি খাদৰ পিকি কংগ্ৰেছ কৰা ফুকনলৈ, ১৯২৬ চনৰ পাণ্ডু-কংগ্ৰেছলৈ, স্মৃতি-মালাৰ প্ৰাৰ্থনা-সংগীতৰ ৰচক ফুকনলৈ, অসম সাহিত্য সভাৰ সভাপতিৰ আসন গুৱাই পৰা তৰুণৰাম ফুকনলৈ। দেশভক্তৰ লগত আৰু এটি নাম সদায় প্ৰায় একেলগেই উচ্চাৰিত হয়। সেইটি নাম হ'ল 'কৰ্মবীৰ'--শিগৰাকীৰ জন্ম-শতবাৰ্ষিকী উৎসৱ ৰাজ্য জুৰি উদ্‌যাপন কৰা হ'ল ১৯৭৫ চনৰ ৩ নৱেম্বৰত। দেশভক্তৰ জন্মৰ শতবৰ্ষ পূৰ্ণ হ'ব ১৯৭৭ খৃষ্টাব্দৰ ২২ জানুৱাৰীত। দেশপ্ৰেমৰ প্ৰৱল এষণা আছিল দেশভক্ত আৰু সতীৰ্থসকলৰ জীৱন আৰু কৰ্মৰ ঘাই চালিকা-শক্তি। সেই বাবেই 'তৰিলে দেশ, মৰিলে স্বৰ্গ' বুলি সগৌৰৱে ঘোষণা কৰিব পাৰিছিল। ৰাজনীতি তেওঁলোকৰ বাবে জীৱিকাৰ বৃত্তি নাছিল, আছিল দেশপ্ৰেমৰ কাৰ্য্যকৰী অভিব্যক্তি মাত্ৰ। আমাৰ সমাজ-জীৱনৰ এই নায়কসকলৰ জীৱনৰ পৰিচয়ে আমাৰ শিশুবিলাকক চৰিত্ৰ-গঠনত সহায় কৰিব পাৰে প্ৰৱলভাৱে।

অসম সাহিত্য সভাই দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকনৰ শতবাৰ্ষিকী সময়মতে ৰাজ্য জুৰি উদ্‌যাপন কৰিব। এই শতবাৰ্ষিকী উপলক্ষে ফুকনৰ সমগ্ৰ ৰচনাৱলী আৰু শিশুবিলাকৰ উপযোগীকৈ এখনি পুথি

প্রকাশ কৰাৰ বাবে সভাই কৰা প্ৰকাশন আঁচনিৰে এই পুথিখনি এটি ফলমাত্ৰ। অসম প্ৰকাশন-পৰিষদে ফুকনৰ ৰচনা-সমগ্ৰ প্ৰকাশ কৰাৰ বাবে দায়িত্ব লোৱা বুলি জানিব পাৰি আমাৰ আঁচনিৰ সেই অংশ আমি প্ৰকাশন-পৰিষদলৈ এৰিলোঁ।

আমাৰ এই পুথিখনি প্ৰকাশ কৰা হ'ল অসমৰ অন্যতম বিশিষ্ট ৰাজনীতিক, প্ৰাক্তন মুখ্যমন্ত্ৰী আৰু মাদ্ৰাজ ৰাজ্যৰ প্ৰাক্তন ৰাজ্যপাল শ্ৰীবিষ্ণুৰাম মেধি ডাঙৰীয়াৰ পৰা পোৱা অৰ্থ-সাহায্যেৰে। শ্ৰীমেধি ডাঙৰীয়াই শিশু-সাহিত্য প্ৰকাশৰ বাবে সভালৈ পাঁচহেজাৰ টকাৰ এটি দান আগবঢ়োৱা কেইবাবছৰো হ'ল। সেই দানৰ সুতেৰে এনে পুথি প্ৰকাশৰ কথা ভবা হৈছিল। কিন্তু পুথি প্ৰকাশৰ সমুদায় খৰচ সূতৰ পৰা পোৱা ধনেৰে নহ'ব বুলি ভাবি ১৯৭৩-৭৪ চনৰ সভাৰ কাৰ্য-নিৰ্বাহক সমিতিয়ে মূল পুঁজিৰ পৰাই পুথি প্ৰকাশৰ বাবে লাগতিয়াল অংশ ব্যয় কৰাৰ বাবে সিদ্ধান্ত কৰে। আমি আশা কৰিছোঁ, এই পুথিৰ বিক্ৰীৰ পৰা পোৱা ধনেৰে পুনৰ মূল পুঁজি পূৰণ কৰাৰ ব্যৱস্থা পৰৱৰ্তী কাৰ্য-নিৰ্বাহক সমিতিয়ে কৰিব। সভালৈ আগবঢ়োৱা এই দানৰ বাবে শ্ৰীমেধি ডাঙৰীয়ালৈ অসম সাহিত্য-সভাৰ পক্ষৰ পৰা আন্তৰিক কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

আৰু কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলোঁ—এই পুথিৰ লেখক শ্ৰীজিতেন্দ্ৰনাথ বুজৰবৰুৱা ডাঙৰীয়ালৈ। তেখেতে দেশভক্ত ফুকনৰ সাহচৰ্য লাভ কৰিছিল। আমাৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰি তেখেতে সময়ৰ সুৰঙা উলিয়াই পুথিখনি যুগুতাই দিছে।

তদুপৰি, অসম সাহিত্য-সভাৰ প্ৰাক্তন সভাপতি, অধ্যাপক শ্ৰীঅতুল চন্দ্ৰ হাজৰিকাদেৱে পুথিখনি পুনৰীক্ষণ কৰাৰ পৰা ছপাশালৰ আৰ্থিকাকত চোৱালৈকে দায়িত্ব লৈ সভাৰ প্ৰতি চিৰসেউজীয়া হৈ থকা তেখেতৰ আন্তৰিক প্ৰীতিৰ যি পৰিচয় দিলে তাৰ বাবে তেখেতলৈ আমাৰ শ্ৰদ্ধা নিবেদন কৰিলোঁ।

গুৱাহাটীৰ লাৱণ্য প্ৰেছে পুথিখনি ছপাই দিয়াৰ কাৰণে শ্লাগ জ্ঞাপন কৰিলোঁ।

যিসকলৰ উদ্দেশ্যে পুথিখনি যুগুতোৱা আৰু প্ৰকাশ কৰা হৈছে সেইসকলে আনন্দ লাভ কৰিলেই লেখক-প্ৰকাশক সকলোটি আনন্দিত হ'ম।

মোখনি মাৰি কওঁ যে এই সৰু পুথিখনি শতবাৰ্ষিকী উপলক্ষে দেশভক্তৰ নামত অসম সাহিত্য-সভাৰ সামান্য শ্ৰদ্ধা-অৰ্ঘ্য। ইতি—

২৬ জানুৱাৰী ১৯৭৬ খ্ৰীঃ
চন্দ্ৰকান্ত সন্দিকৈ ভৱন
যোৰহাট-১

নগেন শইকীয়া
প্ৰধান সম্পাদক
অসম সাহিত্য সভা

সূচীপত্ৰ

দেশভক্ত ফুকন	১
বংশৰ আঁতিগুৰি	২
ব্ৰহ্মচাৰীৰ পৰিয়াল	৫
ফুকনৰ পিতৃ-মাতৃ আৰু জন্ম	৭
ফুকনৰ ল'ৰাকাল	৯
কলিকতাৰ কলেজত	১১
বিলাতত ফুকন	১৩
পুনৰ স্বদেশত	২০
বেৰিষ্টাৰ ফুকন	২১
ফুকনৰ বিয়া	২৩
ফুকনৰ হাউলি	২৪
ফুকনৰ সন্তানাদি	২৭
ফুকনৰ দিনেকীয়া জীৱন	২৮
চিকাৰী ফুকন	৩০
বৰশী বোৱাত ফুকন	৩৩
অগ্ৰাবোহী ফুকন	৩৫
সভাশুৱনি ফুকন	৩৬
দেশভক্ত ফুকন	৩৮
বহুগুণবিশিষ্ট ফুকন	৪২
ছান্ধিহঁতী ফুকন	৪৮
সাহিত্যিক ফুকন	৫০
বসিক ফুকন	৫৪
বাগ্গি ফুকন	৫৭
স্থিতপ্ৰজ্ঞ ফুকন	৫৮
অন্তিমত ফুকন	৬০

দেশভক্ত ফুকন

“মহা মহা পুৰুষৰ চানেকিৰে জীৱনৰ
আমিও কৰিব পাৰোঁ জীৱন গঠিত,
অভিনয় শেষ হ'লে আশু-বেলি মাৰ গ'লে
থই যাব পাৰোঁ খোজ সময়-বালিত ॥”

—আনন্দচন্দ্ৰ আগৰৱালা

মইনাইত ! মই আমাৰ দেশৰ এজন প্ৰখ্যাত লোকৰ জীৱন-চৰিত চমুকৈ লিখিবলৈ ওলালোঁ। সেইজনা হ'ল অসমৰ এটি উজ্জ্বল ৰত্ন দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন ডাঙৰীয়া। ফুকনৰ বিষয়ে লিখাৰ আগতে মৈৰৈ মনত পৰিছে বিখ্যাত পণ্ডিত স্মাইলছে লিখা তাৎপৰ্যপূৰ্ণ কথা-খিনিলৈ—“মৃত অথবা জীৱিত মহৎ লোকৰ গুণ-কীৰ্তন কৰিলে তেওঁ-লোকক কম-বেছি অনুকৰণ কৰিবলৈ ইচ্ছা হয়।” এই কথাখিনি তোমালোকৰ জীৱনত বৰ কামত আহিব।

এতিয়া ফুকনৰ কথা লৈ আহোঁ। ফুকন ডাঙৰীয়া কেৱল যে অসমৰে ডাঙৰ মানুহ আছিল এনে নহয়, তেওঁ সমগ্ৰ ভাৰতবৰ্ষৰ ভিতৰতে এজন গুণী, জানী আৰু বহুমুখী প্ৰতিভাৰ লোক আছিল। দেশভক্ত তৰুণৰাম ফুকন ডাঙৰীয়া সঁচাকৈয়ে এজন অসমৰত্ন আছিল।

বংশৰ আঁতিগুৰি

পৰশুৰামৰ দুই পুত্ৰ হলিৰাম টেকীয়াল ফুকন আৰু যজ্ঞৰাম খাৰঘৰীয়া ফুকন। হলিৰামৰ পুত্ৰ আনন্দৰাম ফুকন। যজ্ঞৰাম খাৰ-ঘৰীয়া ফুকনৰ পুত্ৰ বলৰাম ফুকন। বলৰামৰ পুত্ৰ তৰুণৰাম ফুকন। বৰুণৰাম বৰুৱাৰ পুত্ৰ গুণাভিৰাম বৰুৱা। তেওঁৰ পুত্ৰ জ্ঞানদাভিৰাম বৰুৱা (জে, বৰুৱা)। শম্ভুৰাম বৰুৱাৰ পুত্ৰ কালিৰাম বৰুৱা। তেওঁৰ পুত্ৰ কামাখ্যাবাম বৰুৱা। একেটা প্ৰাচীন বংশৰে এওঁলোক গুণী পুৰুষ। এওঁলোকৰ বংশটো অপূৰ্ব প্ৰতিভাসম্পন্ন সৃষ্টি। কামাখ্যাবাম বৰুৱাৰ ডালটোৰ লগত তৰুণৰাম ফুকন আৰু জে, বৰুৱাৰ ডালটোৰ তেজৰ কোনো সম্পৰ্ক নাই। এই ফুকন-বৰুৱা বংশ কেনেকৈ সৃষ্টি হ'ল সেই কথাকে চমুকৈ কওঁ শুনাইক।

এই বংশৰ আদিজনা পুৰুষ হ'ল সুদূৰ দক্ষিণ-ভাৰতৰ অন্তৰ্গত “দ্রাবিড়” দেশৰ লোক। এওঁৰ নাম লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী। এওঁৰ পিতৃ চন্দ্ৰশেখৰ। চন্দ্ৰশেখৰৰ পিতৃ বীৰৰাম। বিয়াৰ পিছতে ঘৰুৱা অশান্তিত এওঁ ঘৰ আৰু পত্নীক এৰি ব্ৰহ্মচাৰী হয়। সুযোগ এটা পাই কামাখ্যা দৰ্শনৰ নিমিত্তে এওঁ অসম পায়হি। লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী আহি তেওঁ নীলাচল পৰ্বতৰ কাষত ভৰলু নৈৰ পশ্চিম পাৰে থাকিবলৈ লয়। তেওঁক মানহে লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী বোলা হ'ল। তেওঁ দীঘল ডাঙি ৰাখিছিল কাৰণে “ডাঙীয়া ব্ৰহ্মচাৰী” বুলিও জনাজাত হৈছিল।

সেই কালত আহোম ৰাজপাটত আছিল গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱ। এওঁৰ ৰাজত্বতে মোৰামৰীয়াৰ প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় বিদ্ৰোহ হয়। এই

কালছোৱাত দেশত অশান্তি আৰু আলৈ-বিলৈৰ অন্ত নোহোৱা হ'ল। ক'ৰ মানুহ ক'লৈ গ'ল তাৰ ঠিকনা নাই। কিমান মানুহ যে মৰিল। কিমান গাঁও যে উচ্ছন্ন হ'ল। নগৰ উৰুঙা হ'ল। ঘৰ-বাৰী খালী হৈ পৰি ৰ'ল। মায়া-মমতা এৰি মানুহ পলাল, ভাগিল, দিহিঙে-দিপাঙে গ'ল। কত মানুহ খাবলৈ নাপাই মৰিল। আৰু কিমান যে আধি-ব্যাদিত মৰণৰ মুখত পৰিল। দেশ খাত্তাং হ'ল। উপায় নাপাই গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱো গুৱাহাটীমুৱা হ'ল। পূৰ্ণানন্দ বুঢ়া-গোহাঞি ডাঙৰীয়া যোৰহাটতে ৰজাৰ সন্নিদেশৰখীয়া হৈ থাকিল। অৱশেষত বিশেষকৈ বৃটিছ কাপ্তান ৱেলছ চাহাবৰ সহায়ত মোৰামৰীয়া-বিদ্ৰোহ দমন হ'ল। দেশলৈ লাহে লাহে শান্তি ঘূৰি আহিল।

ঠিক সেই সময়তে লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী গুৱাহাটীত আছিল। তেওঁ গেকুৱা কাপোৰ পিন্ধিছিল। তেওঁ মাউৰ আৰু গ্ৰহণীৰ ভাল ঔষধ জানিছিল। বিদ্ৰোহৰ অন্তত দেশ জুৰি এই দুই ৰোগত ভালেমান মানুহ মৰিল। ব্ৰহ্মচাৰীয়ে নিজে জনা ঔষধেৰে অনেক লোকক মাউৰ আৰু গ্ৰহণীৰ পৰা আৰোগ্য কৰিলে। ঔষধত আফিং দিয়া আছিল। তেতিয়াৰে পৰা অসমত পোনপ্ৰথমে আফিং বা কানি বৰ-বিহৰ খেতি ব্যৱহাৰ হ'বলৈ ধৰিলে। অসমীয়া সাহিত্যৰ ওজা হেম-চন্দ্ৰ বৰুৱা ডাঙৰীয়াই এই কানিৰ বিষয়ে লিখিছে—

“কেপা কানি বিহৰ শেষ
কানিয়ে খালে অসম দেশ।”

লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী ক্ৰমাৎ সকলোৰে শ্ৰদ্ধাভাজন হৈ উঠিল। আনকি তেওঁ গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱ আৰু পূৰ্ণানন্দ বুঢ়াগোহাঞি ডাঙৰীয়াৰো মৰমৰ পাত্ৰ হৈ উঠিছিল। ব্ৰহ্মচাৰীৰ গুণত মুগ্ধ হৈ স্বৰ্গদেৱে তেওঁক গোৱালপাৰা হাদিৰাচকীৰ দুৱৰীয়া বাব দিয়ে আৰু গুৱাহাটীত বসতি কৰিবলৈ ভৰলু নৈৰ সিপাৰ আৰু ইপাৰ, উত্তৰ ফালে লুইতৰ পাৰলৈকে বহুতো মাটি দান কৰে। গৌৰীনাথসিংহ স্বৰ্গদেৱৰ পিছত কমলেশ্বৰসিংহ স্বৰ্গদেৱে লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰীক বেলতলা আৰু কৰুণাবাৰীত অনেক মাটি তামৰ ফলিত ব্ৰহ্মোত্তৰ দান কৰি দিয়ে। বৰ্তমান দিছপুৰ ৰাজধানীৰ টিলা এটাত ব্ৰহ্মচাৰীয়ে নিজ হাতে ৰোৱা বেলগছ এজোপা প্ৰায় এশবছৰ কাল জীয়াই আছিল।

লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰী অতি দয়ালু আৰু পৰোপকাৰী মানুহ আছিল। মোৰামৰীয়া-বিদ্ৰোহৰ কালত কিমান যে ল'ৰা-ছোৱালী নিষ্ঠুৰ হ'ল সেই কথা ভাবিলে বৰ দুখ লাগে। কাৰো মাক মৰিল, কাৰো বাপেক মৰিল, কাৰো সন্তান মৰিল। যোৰহাটৰ অন্তৰ্গত টীয়কীয়া ব্ৰাহ্মণ অধ্যাপক এজনে ভাৰ্যা, আঠ বছৰীয়া পো যোগাই আৰু লগুৱা-লিগি-বীৰে সৈতে নাৱেৰে পলাই টীয়ক এৰি লুইতেৰে ভটীয়াই আহি আহি গুৱাহাটীৰ অশ্বক্লান্ত পালে। নাৱেৰে ভটীয়াই আহি থকোঁতে উত্তৰ পাৰে দৰং জিলাৰ কোনো এখন ঠাইত জিৰণিৰ কাৰণে নাৱৰীয়া কেইজনে লুইতৰ পাৰতে নাও বান্ধিলে। এইখিনিতে এটি অতি দুখৰ ঘটনা ঘটিল। অসমীয়া মানুহ অতিকৈ তামোলপ্ৰিয়। অধ্যাপকে নাৱত অনা তামোল-পাণ সাং হ'ল। নাৱৰ কাষত টৌখুটি মাৰি বন্ধা-বঢ়া কৰিবলৈ লগুৱাইতে ঠিকঠাক কৰিছে। যোগাইৰ মাকে নৈত গা ধোওঁতে পানীত উঠি অহা তামোল-পাণ ধৰিলে। তাকে কাটি তেওঁ ভাত বান্ধি থাকোঁতে খালে। অধ্যাপকে ভাৰ্যাৰ মুখত তামোলৰ সেলেঙি দেখি সুধিলে—“আমাৰ তামোল-পাণ কেতিয়াবাই শেষ হ'ল। তই দেখোন তামোল চোবাই আছ। তামোল ক'ত পালি?”

“নৈত উঠি অহা তামোল-পাণ ধৰি খাইছোঁ” বুলি সঁচা কথা ক'লে ঘৈণীয়েকে।

কিন্তু কি হ'ব! অধ্যাপকে উগ্ৰমূৰ্তি ধৰি ক'বলৈ ধৰিলে,—“তই সৰ্বনাশ কৰিলি। তামোল খালি নে আমাৰ মূৰ খালি? কোনেবা তামোল-পাণ উটাই দিছে, তাকে ধৰি থকতে তই খালি। তোৰ জাত গ'ল। তোক আৰু লগত নিনিওঁ। তোক ইয়াতে এৰি দিলোঁ।” এই বুলি কৈ ঘোৰ অন্ধৰিগাসী অধ্যাপকে ঘৈণীয়েকক তাতে এৰি অকলে নাও মেলালে। যোগায়ে কান্দিছে,—“আই, আই”। মাকে কান্দিছে,—“বাছা, বাছা।”

নৈৰ পাৰে পাৰে অটব্য হাবি, থিয় গৰা, মাজে মাজে, আঁতৰে আঁতৰে বহল চাপৰি। গাঁও নাই। ক'তো জনপ্ৰাণী নাই। হাবিত বাঘ, মহ, সাপ অসংখ্য। নাও ভটীয়াই গ'ল। অধ্যাপকৰ মনৰ ভাব একে থাকিল। ঘৈণীয়েকৰ জাত গ'ল, তেওঁ চুৱা গ'ল। এইবোৰেই কাল হ'ল। যোগাইৰ মাক আতঙ্কত নৈৰ পাৰতে অচেতন হৈ অকলে পৰি ব'ল। তাৰ পিছত তেওঁৰ কি হ'ল, তেঁ ক'লে গ'ল, নে নৈত পৰি মৰিল, নে বাঘে-ছোৱে তেওঁক খালে, কোনে জানে?

ব্ৰহ্মচাৰীৰ পৰিয়াল

অধ্যাপক বাকী কেইজনৰ লগতে অশ্বক্লান্ত পাই তাতে থাকিল। বেচেৰা যোগাই কি যে দুৰ্ভাগীয়া! মাকক হেৰুৱালে তেনেকৈ। বাপেক অধ্যাপকো অশ্বক্লান্তত মাউৰত ঢুকাল। যোগাই অনাথ হ'ল। উপায় নাপাই নাৱৰীয়া কেইজনম নে যোগাইক লক্ষ্মীনাৰায়ণ ব্ৰহ্মচাৰীক একেবাৰে গতাই দিলে।

যোগাইৰ মাক-বাপেকৰ অৱস্থা শুনি তেওঁলোকৰ সম্পৰ্কীয় মানুহ কেইজনমানে টীয়কৰ পৰা নাৱেৰে আহি তেওঁলোকক বিচাৰি গুৱাহাটী পালে। তেওঁলোকৰ লগত অধ্যাপকৰ খুৰাকৰ নাৱালক ল'ৰাটিও আহিছিল। এই ল'ৰাটি ন-দহ বছৰীয়া আৰু ঘাটমাউৰা আছিল। ব্ৰহ্মচাৰীয়ে এই ল'ৰাটিকো চপাই লোৱাত লগত অহা কেইজনে বৰ সকাহ পালে। কামৰূপৰ নলবাৰী অঞ্চলৰ কোনো এক ব্ৰাহ্মণৰ দুটি অনাথ ল'ৰাকো ব্ৰহ্মচাৰীয়ে প্ৰতিপালন কৰিবলৈ ল'লে। এই অঞ্চলৰে কোনো এজনী বিধৱা ব্ৰাহ্মণীৰ দুটি কম বয়সীয়া ল'ৰা আছিল। সেই ল'ৰা দুটিক আৰু কোনো এখন গাঁৱৰ অনাথা বামুণৰ ছোৱালী এটিক পাই তিনিওটিকে ব্ৰহ্মচাৰীয়ে নিজৰ ঘৰতে আশ্ৰয় দিলে।

সেই ল'ৰাকেইটিৰ ব্ৰহ্মচাৰীয়ে এইদৰে বয়স অনুপাতে নামকৰণ কৰিলে—

- ১। সীতাৰাম—কামৰূপৰ কোনো এজন ব্ৰাহ্মণৰ ল'ৰা
- ২। পৰশুৰাম—টীয়কৰ অধ্যাপকৰ খুৰাকৰ ল'ৰা
- ৩। শম্ভুৰাম—কামৰূপৰ এজন ব্ৰাহ্মণৰ ল'ৰা

৪। বগবাম—টীয়কৰ অধ্যাপকৰ পুতেক যোগাই

৫। অভিৰাম

৬। পটাভিৰাম—কামৰূপৰ এজনী বিধবা ব্ৰাহ্মণীৰ ল'ৰা

৭। পাতলী—এওঁ কামৰূপৰ অনাথা ব্ৰাহ্মণ কন্যা।

ব্ৰহ্মচাৰীয়ে যথা সময়ত সীতাৰাম, পৰশুৰাম আৰু শম্ভুৰামক নিজ গোল্লৈ আনি লগুণ দিলে। বাকী তিনিজনৰ সীতাৰামে অভি-ৰামক, পৰশুৰামে বগবামক আৰু শম্ভুৰামে পটাভিৰামক লগুণ দিলে। তেতিয়াৰে পৰা তেওঁলোকৰ ভাই-ককাইৰ সম্বন্ধ হ'ল। ব্ৰহ্মচাৰীৰ গোল্ল শ্ৰীবাৎস্য আৰু প্ৰবৰ ভাৰ্গৱ, ঢাকা, আপুৰায়ন, গুৰ্ব আৰু জাম-দ্বগ্য। এওঁলোকৰো এইবোৰেই থাকিল আৰু দ্ৰাবিড় দেশৰ চলিত সন্ধ্যাৰ প্ৰণালী হ'ল কিন্তু অসম দেশৰ প্ৰচলিত যজুৰ্বেদ আৰু কাম্ব শাখাই থাকিল কিয়নো ব্ৰহ্মচাৰী সামবেদীহে আছিল।

ব্ৰহ্মচাৰীয়ে বংশ, ঘৰ, সংস্কৃতি আৰু সুপৰিবেশলৈ লক্ষ্য ৰাখি সীতাৰাম, পৰশুৰাম আৰু শম্ভুৰামক যথাসময়ত ভাল ছোৱালীৰ লগত বিয়া পাতি দিলে। বাকী তিনিজনলৈও ভাল ঘৰৰ ছোৱালী আনিলে। পালিতা কন্যা পাতলীক নগাঁৱৰ কোনো এখন সত্ৰৰ গোসাঁইৰ ল'ৰা গোপীনাথ গোস্বামীৰ লগত বিয়া দিয়া হয়।

ফুকনৰ পিতৃ-মাতৃ আৰু জন্ম

বলৰাম ফুকন তৰুণৰাম ফুকনৰ দেউতাক। এওঁ ওখ-পাখ, আটিল আৰু সুন্দৰ গঠনৰ সুপুৰুষ আছিল। চকু দুটা আছিল উজ্জ্বল, গাৰ বৰণ মিঠা, অতি স্বাস্থ্যবান আৰু ৰূপবন্ত। তেওঁক বাটেৰে

খোজ কাঢ়ি যোৱা দেখিলে মানুহে সন্মান দেখুৱাই একা-বলৰাম ফুকন স্বৰীয়া হৈছিল। আহোম ৰজাৰ শেষ বংশধৰ কন্দৰ্পে-

শ্বৰসিংহৰ গুৱাহাটীৰ বৰ্তমানে আমবাৰীত থকা চৰকাৰী বয়ন-কাৰ্যালয় থকা মাটিত তেওঁৰ বাসভৱন আছিল। দুয়ো দুয়োৰে ঘৰলৈ প্ৰায়ে অহা-যোৱা কৰিছিল। দুয়ো নলে-গলে ল'গা বন্ধু আছিল। এবাৰ এজন ইংৰাজ বৰচাহাবে (আজিকালিৰ উপায়ুক্ত) এদিন বলৰাম ফুকনক কৈছিল,—“মিষ্টাৰ ফুকন! আপুনি মোৰ তালৈ সদায় আহি থাকিব। মই আপোনাক প্ৰত্যেক দিনে এটকাকৈ উপহাৰ দিম।”

বলৰাম ফুকনে সেই কথাত উত্তেজিত হৈ গজি উঠিল,—“চাহাব! মোক আপুনি সাধাৰণ মানুহ বুলি ভাবিছে নেকি? কাইলৈৰ পৰা আপুনি মোৰ বঙলালৈ নিতৌ যাব। মই আপোনাক একোটাকৈ সোণৰ মোহৰ দিম।” জোকৰ মুখত চুণ পৰিল। এনেকুৱাই আছিল ফুকন বংশৰ তেজ।

বলৰাম ফুকন ভাল চিকাৰী আছিল। তেওঁ খাট-পাম চলাইছিল আৰু হাতীৰ ব্যৱসায় কৰিছিল। তেওঁৰ নিজৰে ২০।২৫ টা হাতী আছিল। ফুকন বিদ্বান আৰু এজন ভাল লেখক আছিল। ইংৰাজী ১৮৬৯ চনত “আচাম বাণ্টিষ্ট মিছন যন্ত্ৰ”ত ছপা কৰা তেওঁৰ “হৰ্ষ-বিষাদ বিসয়ক ৰচনা” কিতাপখন পঢ়িলে আজিও বৰ ভাল লাগে।

তৰুণৰাম ফুকনৰ মাতৃৰ নাম ভাগীৰথী দেৱী, দেউতাক বলৰাম ফুকনৰ তৃতীয়া ভাৰ্যা। এওঁ কামৰূপ জিলাৰ সৰ্থেবাৰীৰ কাষৰ সেই কালৰ বামুন্দি সত্ৰৰ (বৰভূঁইকঁপত লোপ পালে) ভাগীৰথী দেৱী পৰণবেজী দুৱৰীয়াৰ নাতি কৃষ্ণকিষ্ণৰ গোস্বামীৰ বৰ-শ্ৰেণীৰ জীয়ৰী আছিল। ভাগীৰথী দেৱী ৰূপহী, কেতেকী-পাহি বৰণীয়া, হৰিণীচকুৱা, লাহী আৰু চুটি-চাপৰ আছিল। এওঁ গৃহকৰ্ম-নিপুণা, ধৰ্মপৰায়ণা আৰু স্বামীবল্লভা আছিল। এওঁৰ ১৯০০ চনত পৰলোক হয়।

বলৰাম-ভাগীৰথীৰ পুত্ৰ-কন্যাসকল :

- ১। মনমোহিনী
- ২। যাজ্ঞসেনী
- ৩। জীৱনৰাম
- ৪। নবীনৰাম
- ৫। বিপিনৰাম
- ৬। গিৰিজায়া
- ৭। তৰুণৰাম

তৰুণৰাম ফুকনৰ জন্ম হৈছিল ১৭৯৯ শকত ৮ মাঘ, শনিবাৰে। ইংৰাজী ১৮৭৭ চনৰ ২২ জানুৱাৰীত। তেওঁৰ বাশি সিংহ, নক্ষত্ৰ মঘা।

ফুকনৰ ল'ৰাকাল

তৰুণৰাম সৰুকালৰে পৰা নিপোটল, তেজগোৰা আৰু চালে চকু ৰোৱা আছিল। তেওঁ কাৰ্তিকৰ দৰে ধুনীয়া, কৃষ্ণৰ দৰে ছটফটীয়া আৰু হাঁহিমুখীয়া আছিল। * তেওঁ মুঠেই লাজকুৰীয়া নাছিল। অলপ সময়ো তেওঁ একে ঠাইতে থিৰেৰে থাকিব নোৱাৰিছিল। হয়তো ইফালে-সিফালে লৰিব, নহয়তো জাঁপ মাৰিব বা কোনোবাটো কম বয়-সীয়া লগুৱাৰ বোকোচাতে উঠিব অথবা লিগিৰীজনীক এছাৰি এডাল লৈ খেদি যাব। ল'ৰা তৰুণৰামে চেনি খাই বৰ ভাল পাইছিল। শ্ৰীকৃষ্ণই চুৰ কৰি খাইছিল লৰণু, তৰুণৰামে চুৰ কৰি খাইছিল চেনি। মাকে চেনিৰ টোপোলাটো আখলঘৰত ক'ত থয় পাঁচ-ছয় বছৰীয়া চেমনীয়া তৰুণৰামে কোনেও গম নোপোৱাকৈ চকু ৰাখে। যেই মাক ভৰদুপৰীয়া শোৱনি-কোঠাত সোমায় তেওঁ কৰে কি? হাতত সাৰে ভৰিত সাৰে শব্দ নোহোৱাকৈ দুৱাৰখন খুলি আখল ঘৰত সোমাই চাওঁত তুলি থোৱা চেনিৰ টোপোলাটো খুলি এমুঠি চেনি লৈ বাৰীৰফালে গৈ কোনেও নেদেখাকৈ চেনিখিনি চেলেকি চেলেকি খায়। তেনে অৱস্থাতে আখলঘৰত মাক কেতিয়াবা হঠাতে ওলালে তেওঁ ভিৰাই লৰ মাৰে লৰণুচোৰ কৃষ্ণৰ দৰে। মাকে ডাবি দি খেদা মাৰে--“চেনিচোৰ তৰুণ, চেনিচোৰ তৰুণ” বুলি। পুতেক তৰুণক আৰু ক'ত পায়--তেওঁ কোনোবা লক্ষ্য পায়গৈ।

চেমনীয়া তৰুণৰামে লগৰীয়াৰ লগত লুকাই চুৰকৈ বন্দুকৰে চৰাই-চিৰিকতি মাৰিবলৈ ভাল পাইছিল, বাৰীৰ পুখুৰীত আৰু দুৱাৰ-মুখতে থকা লুইতত বৰশী বাই মাছ মাৰিবলৈ ভাল পাইছিল, হাতীত উঠিবলৈ ভাল পাইছিল, ঘোঁৰা চেকুৰাবলৈ ভাল পাইছিল আৰু ভাল

পাইছিল গছে গছে বগাই ফল-মূল পাৰিবলৈ। চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে চেমনীয়া ফুকনে এক মুহূর্তও থমথম কৰে ক'তো বহি থাকিব নোৱাৰিছিল। লগৰীয়াৰ লগত যুঁজবাগৰ কৰা, লৰাচপৰা কৰা, পোহনীয়া কুকুৰ-মেকুৰীক টনা-আজোৰা কৰা, ঘৰৰ পাৰৰ ডাক লদি মাৰি হৰাই দিয়া—এইবোৰো তেওঁৰ ঘাই ধেমালি আছিল।

যথা সময়ত তৰুণৰামৰ বিদ্যাবৃত্ত হয়। তেওঁৰ দেউতাক বন-ৰাম ফুকন বিদ্যাবৃত্ত লোক আছিল। দেউতাকে পুতেক তৰুণক সৰু কালছোৱাত নিজেই পঢ়াইছিল। সৰু কালৰে পৰা তৰুণৰাম পঢ়া-শুনাত বৰ চোকা আছিল। যি লাই বাঢ়িব তাৰ দুপাততে চিন। যি

কোনো কথা এলাব শুনিলেই তেওঁ মনত
পঢ়াশালিত ফুকন বাখিব পাৰিছিল। দেউতাকে যিবোৰ শোভা,
মাক ভাগীৰথী, মাহীমাক জয়ন্তী দেৱী,
বাইদেৱেক পদ্মাৱতী দেৱী ফুকননীয়ে যিবোৰ দেৱ-দেৱী সম্পৰ্কীয়
পদ, গীত-মাত গাই তেওঁক শিকাইছিল সকলোবোৰ তেওঁ থোকোজা
নলগাকৈ আনক আবৃত্তি কৰি শুনাই বৰ আনন্দ দিব পাৰিছিল। বৰ
কম সময় পঢ়িছিল, কিন্তু সেইকণ সময়তে তেওঁ যি পঢ়িছিল তাক
তেওঁ নাপাহৰিছিল। তেওঁৰ অসমীয়া আৰু ইংৰাজী আখৰ বৰ
ধুনীয়া আছিল।

তৰুণৰাম ফুকন গুৱাহাটী হাইস্কুলৰ পৰা (১৯০১ চনৰ পৰাই
এইখনেই কটন কলেজিয়েট হাইস্কুল) ১৮৯৫ চনত তৃতীয় বিভাগত
এণ্ট্ৰেঞ্চ মহলাত উঠে। সেই কালত পৰীক্ষা বৰ টান আছিল আৰু
খুব কম ছাত্ৰহে উত্তীৰ্ণ হ'ব পাৰিছিল। সেই সময়ত এণ্ট্ৰেঞ্চ পৰীক্ষাত
১ম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হ'লে কুৰি টকা, ২য় বিভাগত পোন্ধৰ টকা আৰু
৩য় বিভাগত দহ টকাকৈ জলপানী দিয়াৰ ব্যৱস্থা আছিল। ফুকনে
দহটকীয়া জলপানী পাইছিল।

কলিকতাৰ কলেজত

তৰুণ ফুকন কলিকতাত পঢ়োঁতে ইডেন ছাত্ৰাবাসত আছিল। তেওঁ
প্ৰেছিডেন্সি কলেজৰ পৰা ১৮৯৭ চনত এফ-এ মহলাত উঠে। সেই
সময়ত বাধানাথ ফুকন, যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা (জজ), লক্ষ্মীনাথ শৰ্মা,
প্ৰবোধ চন্দ্ৰ বৰদলৈ, নবীন চন্দ্ৰ বৰদলৈ, (কৰ্মবীৰ), কমলচন্দ্ৰ কাকতী,
জগন্নাথ বুজৰবৰুৱা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ দুৱৰা, টকেশ্বৰ চলিহা, কমলা বৰুৱা,
সূৰ্য বৰুৱা, ঘন বৰুৱা, বমনী দাস, বামদেৱ গোস্বামী, কালিৰাম
মেধি, সভাৰাম দাস, ঘনকান্ত গোস্বামী বেলেগ বেলেগ কলেজত তৰুণ-
ৰামৰ সমসাময়িক ছাত্ৰ আছিল। এইখিনিতে মোৰ দেউতা জগন্নাথ
বুজৰবৰুৱাই লিখি থোৱা কথাখিনি তুলি দিলোঁ—“শ্ৰীযুত তৰুণ ফুকন
যেতিয়া প্ৰেছিডেন্সি কলেজৰ এফ-এৰ দ্বিতীয় বাৰ্ষিকত, মই তেতিয়া
ছেণ্ট জেভিয়াৰ কলেজৰ প্ৰথম বাৰ্ষিকত পঢ়োঁ। তেখেতৰ ইংৰাজীত
ইমান অধিকাৰ আছিল যে তেতিয়া তেখেতে মোক ইংৰাজী সাহিত্য
বুজাই দিছিল।”

প্ৰেছিডেন্সি কলেজতে ফুকনে বি-এও পঢ়ে। কিন্তু বৰ আচৰিত
কথা যে তেওঁ দুবাবো বি-এ পৰীক্ষা দি উত্তীৰ্ণ হ'ব নোৱাৰিলে। এই-
খিনিতো দেউতাই কোৱা কথাকে উল্লেখ কৰোঁ,—“তৰুণ ফুকন বি-এ
ফেল কৰা বিধৰ ল'ৰা নাছিল। এফ-এ পঢ়ি থাকোঁতেই আমাক প্ৰায়ে
কৈছিল, ‘মই বিলাতলৈ যামহে।’ বিলাতৰ চিন্তাই বি-এ পঢ়াত ফুকনৰ
মন তেনেকৈ নবহুৱালে। ইয়েই নিশ্চয় তেওঁ বি-এত দুবাবো বেয়া
হোৱাৰ কাৰণ।”

তৰুণ ফুকন কলিকতাত পঢ়ি থকা কালত কবিগুৰু ববীন্দ্ৰনাথ
ঠাকুৰ, ছাৰ জগদীশচন্দ্ৰ বসু, আচাৰ্য প্ৰফুল্লচন্দ্ৰ ৰায়, ব্ৰজেন্দ্ৰনাথ শীল

এইসকলৰ ঘৰলৈ মাজে মাজে গৈছিল। তেখেতসকলেও ফুকনক বৰ সমাদৰ কৰিছিল। এবাৰ এখন ডাঙৰ সভাত তেওঁ স্বৰচিত বঙলা কবিতা এটা পঢ়ি শুনোৱাত সেই সময়ৰ বঙালী সাহিত্যিকসকলে তেওঁক বৰ প্ৰশংসা কৰিছিল, কিয়নো তেওঁ আছিল তেতিয়া কলেজৰ ছাত্ৰ। এই সভাত সভাপতি আছিল ছাৰ গুৰুদাস বন্দোপাধ্যায়—কলিকতা হাইকোর্টৰ জজ। সভাৰ অন্তত জজ বন্দোপাধ্যায়ে ছাত্ৰ তৰুণক কাষলৈ মাতি আনি তেওঁ বচনা কৰা বঙলা কবিতাটো বৰ ভাল হোৱা বুলি কৈছিল। সেই কালত অসমীয়া ল'ৰাই যে বঙলা কবিতা লিখিব পাৰে কলিকতাৰ বঙালীসকলে কল্পনাই কৰিব নোৱাৰিছিল।

আৰু এদিনৰ কথা শুনাওঁক। যোৰহাটৰ জগন্নাথ বৰুৱা (বি-এ জগন্নাথ) কলিকতালৈ গৈছে। কলেজত পঢ়া অসমীয়া ল'ৰাবিলাকে “অসমীয়া ভাষা উন্নতি সাধিনী সভা”ৰ যোগেদি এখন সভা পাতিলে। সভাপতি জগন্নাথ বৰুৱা। লগৰবিলাকে ডেকা তৰুণক ক'বলৈ তুলি দিলে। ডেকা তৰুণে অসমীয়া ভাষা সম্পৰ্কে এঘণ্টা সময় বক্তৃতা দিলে। তেওঁ কোৱা কথাখিনি সকলোৰে ব লাগি গুনি আছিল। সভা শেষ হ'লত জগন্নাথ বৰুৱাই আনন্দতে ক'লে, “সময়ত তৰুণ এজন সুবক্তা হ'ব।” জগন্নাথ বৰুৱাৰ এই কথাষাৰি শেষত ফুকনৰ কাৰণে আশীষ বাণী হ'লগৈ।

বিলাতত ফুকন

ফুকনৰ বিলাত-ভ্ৰমণৰ কথা তেওঁ নিজেই বিবৰি লিখি থৈ গৈছে। তাকে তলত হবহ তুলি দিছোঁ শুনাওঁক। এইখিনি কথা পঢ়ি তেওঁ কেনে গুৱলা আৰু সহজ ভাষাৰে লিখিছিল তাৰো উমান পাবা।

১৯০০ চনত মোৰ মাতৃবিয়োগ ঘটে। সাতজন ভাই-ভনীৰ ভিতৰত ময়েই সৰ্বকনিষ্ঠ আছিলোঁ।

মাতৃবিয়োগৰ অসহ্য আবেগত দেশ এৰি বিদেশলৈ যোৱাৰ দৃঢ় সঙ্কল্প কৰিলোঁ। মাতৃ বৰ্তমানে তেনে ভাব মনলৈ অনা নাছিলোঁ আৰু আনিলেও সেই ভাব মাতৃলৈ চাই কাৰ্যত পৰিণত কৰিব পৰা নহ'লহেঁতেন। অতি চেনেহৰ সৰ্বজ্যেষ্ঠ মাতৃভক্ত জীৱনৰাম ফুকনৰ মৃত্যুত মাতৃৰ হিয়া ভাগি গৈছিল। তৃতীয় পুত্ৰ বিপিনৰাম ফুকনৰ মৃত্যুত তেওঁ মৃতকল্প হৈছিল। এনে অৱস্থাত তেওঁক এৰি বিদেশলৈ যোৱা কথা ভাবিবলৈকো বেয়া লাগিছিল। তেখেতে স্বৰ্গবাসী হৈ মোক মুক্তি দিলে। কলেজত পঢ়াকালত ঘৰৰ পৰা এপইচাও নিয়া নাছিলোঁ। বৃত্তিৰ টকাৰেই কোনোমতে চলাইছিলোঁ। বিলাতলৈ যোৱা খৰচৰ বাবে ঘৰৰ পৰা পইচা নলওঁ বুলিও সঙ্কল্প কৰিলোঁ। কিন্তু সহায় কৰে কোনে ?

মনত পৰিল জীৱন দাদাৰ বাল্যবন্ধু জমিদাৰ ভোলানাথ চৌধুৰীৰ বহু দিন আগতে কোৱা কথা এষাৰলৈ—“মন দি পঢ়া। তোমাক মই বিলাতলৈ পঠিয়াম।”

সাহাৰা কথা সোঁৱৰাই দি তেওঁক ভালদৰে ধৰিলোঁ মোক বিলাতলৈ পঠিয়াবৰ কাৰণে। তেওঁ নভবা-নিচিন্তাকৈ ক'লে,—“বাক হ'ব।”

মই সেই কথাকে খামুছি ধৰিলোঁ। উঠোতে-বহোঁতে খাওঁতে-শোওঁতে সেই একেই কথা। আজি হ'ব, কালি হ'ব কৰোতে ছমাহ গ'ল। পঠিওৱাৰ নামেই নাই। নিৰুপায় হলোঁ। শেষত এদিন ক'লে, “মোৰ হাতত টকা নাই। সম্প্ৰতি পঠিওৱা অসম্ভৱ।” মই বজ্ৰাহত হ'লোঁ। ইকুলো গ'ল, সিকুলো গ'ল। পঢ়াও নহ'ল, যোৱাও নহ'ল।

সংকল্প আৰু দৃঢ় কৰিলোঁ। দুখ-বেজাৰ কাতি কৰি উপায় চিন্তিবলৈ ধৰিলোঁ। ‘আপুনি হেণ্ডনোট দিয়ক। মই টকা যোগাৰ কৰোঁ।’ এই বুলি আকৌ ভালদৰে ধৰিলোঁ। ‘মই উভতি আহিলে ধাৰ শুজিম’ ইত্যাদি আৰু বহুত কথা ক'লোঁ। মই টকা যোগাৰ কৰা অসম্ভৱ ভাবিয়েই হওক বা ত্যক্ত-বিৰক্তিৰ হাত সাৰিবৰ মনেৰেই হওক তেখেত মোৰ প্ৰস্তাৱত সন্মত হ'ল। সেই দিনাৰ পৰাই আক-তাক টকাৰ কাৰণে ধৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলোঁ। ভালেমান দিন চেষ্টা কৰাৰ পিছত লক্ষ্মীপুৰৰ ‘দুৰ্গেশ্বৰী চৌধুৰাণী জমিদাৰণীৰ দেৱান ‘ভবানী প্ৰসাদ চক্ৰৱৰ্তীক লগ ধৰিলোঁ। তেওঁৰ টকা বহুতো আৰু জমিদাৰ সকলক সুতলৈ ধাৰে দিয়ে। বহুতো অনুনয়-বিনয় কৰাত চৌধুৰী ডাঙৰীয়াৰ হেণ্ডনোট লৈ ৩০০০ টকা ধাৰ দিবলৈ সন্মত হ'ল। মই হাততে স্বৰ্গ ঢুকি পালোঁ।

‘পৰহস্তগতং ধনম্।’ পাওঁতে-মেলোঁতে আৰু এমাহ গ'ল। অন্তত ৰাতি এদিনাখন এঘাৰ বজাত তেওঁৰ ঘৰৰ পৰা টকা তিনি হেজাৰ নগদ লৈ হাতীৰে গোৱালপাৰালৈ ‘দুৰ্গা দুৰ্গা’ বুলি যাত্ৰা কৰিলোঁ। দাতাই দিলেও বিধাতাই নিদিয়। গোৱালপাৰা পালেই এই বচনৰ সত্যতা উপলব্ধি কৰিলোঁ। ধুবুৰীৰ পৰা এখন টেলিগ্ৰাম এই মৰ্মে ডেপুটী কমিছনাৰ জেকছন চাহাবৰ পৰা পালোঁ।

‘টকা সহিত লক্ষ্মীপুৰলৈ আহাঁ নহ'লে গুৰুতৰ বিপদ।’ টেলিগ্ৰাম পাই কি কৰোঁ, কি নকৰোঁ লাগিল। সুধিবলৈ, পৰামৰ্শ কৰিবলৈ কোনো নাই। ভাবি-চিন্তি উত্তৰ লিখিলোঁ,—‘ওলোটো অসম্ভৱ। অল্পপতে বিলাতলৈ যাত্ৰা কৰিম।’ তিনিহেজাৰ টকা টিনৰ বাকছত লৈ জিবো-ৱাও টান। কোনোমতে জাহাজেৰে যাব পালোঁগৈ। ঘৰ পালেই দাদাৰ

বন্ধু বাৰ্নছ চাহাবৰ হাতত টকাখিনি জমা দিলোঁ আৰু ক'লোঁ,— ‘বোম্বাইত পোৱাকৈ টকাখিনি তোমাৰ বেঙ্কাৰৰ তালৈ পঠাই দিবা আৰু মই বিলাতলৈ যোৱাৰ দিহা কৰি দিবা।’ তেৱোঁ সন্মত হ'ল।

পিছত জানিলোঁ, এজন বঙালী মেনেজাৰৰ উচটনিত ভোলানাথ চৌধুৰীৰ বৌৱেকৰ তৰফৰ পৰা টকা ঘূৰাই নিয়াৰ চেষ্টা চলাইছিল। সবহ কাল বিলম্ব নকৰি যাত্ৰাৰ দিন ঠিক কৰিলোঁ। দাদাৰ বন্ধু কালী-চৰণ সেন, মহেন্দ্ৰমোহন লাহিড়ী প্ৰমুখ্যে ভদ্ৰলোকসকলে মোক নপঠা-বলৈ বহুতো যুক্তি-তৰ্কৰ অৱতাৰণা কৰিছিল। দাদাই কেৱল মাত্ৰ উত্তৰত ক'লে,—‘মই টকা দিয়াও নাই, পঠিৱাও নাই। গতিকে হকা-বধা কৰা অনুচিত হ'ব।’

কুৰি বছৰ বয়সত অকলেই যাত্ৰা কৰি বোম্বাই পালোঁগৈ। এদিন শনিবাৰে পুৱা, বোধহয় ১৯ নৱেম্বৰ তাৰিখত, গৈয়েই বেঙ্কাৰ কিংকং কোম্পানীৰ তাত থাকিবলৈ পালোঁ। মেনেজাৰ চাহাবৰ লগত দেখা কৰি ক'লোঁ, মোক টিকট দিবৰ কথা। চাহাবে টকা পোৱা বুলি ক'লে আৰু সম্ভৱমেৰে বহিবলৈ কৈ কোন জাহাজত যাম সুধিলে। মই ক'লোঁ, ‘মোৰ আজিয়েই যাবৰ মন আৰু যামেই।’

কথা শুনি চাহাবজনে মোৰ মুখৰ পিনে চাই ব'ল। মই একো বুজিব নোৱাৰিলোঁ। অল্প পৰৰ পিছতে ক'লে, “তুমি কি কৈছা মই বুজিব পৰা নাই। মোৰ ইংৰাজী অশুদ্ধ হৈছিল বুলি ভাবি আকৌ লাহে লাহে ক'লোঁ। “তোমাৰ কথা বুজি পাইছোঁ কিন্তু আজি নেলাগে এমাহৰ ভিতৰত জাহাজত ঠাই পোৱা নে নোপোৱা সঠিক কৰি ক'ব নোৱাৰোঁ। তুমি জানো এইবিলাক কথা নেজানা?”

মই একো নেজানো বুলি কোৱাত তেওঁ আচৰিত হ'ল। কিছুপৰ ভাবিচিন্তি আৰু এজনৰ লগত পৰামৰ্শ কৰি ক'লে,—‘তুমি বস্তুবোৰ লৈ জাহাজলৈ যোৱা। যদি আগেয়ে টিকট কৰা কোনোবা নেযায়, তেন্তে সেই টিকটেৰে তেওঁৰ ঠাইত তুমি যাব পাৰিবা। নহ'লে উভতি যাব লাগিব। আৰু বোম্বাইত থাকা যদি পালেই টিকট কৰি দিম।’

ঘৰলৈ ঘূৰি যোৱা অসম্ভৱ। যি হয় ইয়াতে হ'ব, ইয়াকে ভাবি জাহাজলৈ গ'লোঁ। মন এনেয়ে বেয়া, তাতে দুশ্চিন্তা। যাত্ৰী অনৈখ।

ভাৰতবাসী এজনো নাই। কেৱল চাহাব আৰু মেমচাহাব। তেওঁ-
বিলাকৰ আনন্দে নধৰে হিয়া, দেও দি দি ফুৰিছে।

অলপ পৰৰ পিছতে বেঙ্কাৰৰ মানুহজনে ক'লে, 'তোমাৰ কপাল
বৰ ভাল। তোমাৰ কাৰণে এটা সুন্দৰ খোটালী পাইছোঁ।'

বিদায় গ্ৰহণৰ সময়ত হা-হুমুনিয়াহৰ শব্দত প্ৰকাণ্ড জাহাজ
অধীৰ হৈ উঠিল। মোক সন্তোষ দিওঁতা, বিদায় দিওঁতা, এটুপি
চকুলো টোকোঁতা কোনো নাই। বিদায় দিবলৈ অহা লোকসকলে
সকলুগৰ দৃষ্টিৰে উভতি চাই নামি গৈ সৰু জাহাজত উঠিল। লগৰ
তুলিলে। আমাৰ জাহাজ ধীৰে ধীৰে এৰি সীমাহীন সমুদ্ৰৰ পিনে
যাবলৈ ধৰিলে। শতজনে কমাল ঘূৰাই বিদায় ল'লে আৰু দিলে।
মোক শোকে খুন্দা মাৰি ধৰিলে। অজানিতভাৱে দুখাৰি চকুলো ওলাই
অছিল। মনত পৰিল স্বৰ্গীয়া মাতৃদেৱীলৈ। মনত পৰিল ঘৰৰ
পৰিয়াললৈ। মনত পৰিল আইমাতৃ অসমলৈ। মনত পৰিল জন্ম-
ভূমি গুৱাহাটীলৈ।"

এইখিনিতে তোমালোকে এটা কথা জানি ল'বা যে আজিকালিৰ
বিলাত-ভ্ৰমণ আৰু সেই দিনৰ বিলাত-ভ্ৰমণ একেবিধৰ নাছিল। তেতিয়া
আজিকালিৰ দৰে আকাশীয়ানৰ ভ্ৰমণ প্ৰচলন নাছিল। আৰু খৰটকীয়া
ভ্ৰমণ সম্ভৱ নাছিল। আজিকালি টকা খৰচ কৰিব পাৰিলে উৰা-
জাহাজেৰে একে দিনতে বিলাত পাব পাৰি। তেতিয়া কিন্তু এনে
নাছিল। বিলাত-ভ্ৰমণত নানা তৰহৰ বাধা-বিঘিনি আছিল।

তৰুণ ফুকনেও প্ৰায় এমাহৰ পিছত ইংলেণ্ড পালেগৈ। জাহাজত
ফুকনৰো 'সমুদ্ৰ জ্বৰ' বমি আৰু সামান্য জ্বৰ হৈছিল। জাহাজখন
প্ৰকাণ্ড প্ৰকাণ্ড পৰ্বত আকাৰ চৌৰ খুন্দাত ইকাতি-সিকাতি হয়। নতুন
সমুদ্ৰ-যাত্ৰীৰ তেনে অৱস্থাত মূৰ ঘূৰায়, বমি হয় আৰু কাৰো কাৰো
জ্বৰো উঠে। পিছত অভ্যস্ত হ'লে এই ৰোগ কমি যায়। সেই কালত
ভাৰতবৰ্ষৰ পৰা জাহাজেৰে ইংলেণ্ড পাওঁতে প্ৰায় এমাহ লাগিছিল,
ধমুহা বা আন বিপদ নাথাকিলে কুৰি দিনতো পায়। ফুকনো প্ৰায়
এই সময়তে বিলাত পালেগৈ।

এইখিনিতে বিলাতত ফুকনৰ বিষয়ে জানদাভিৰাম বৰুৱাই বেনা-
বহুত (কাশী) থাকোঁতে ১৯৪৪ চনৰ ২৩ জুন তাৰিখে ইংৰাজীত মোলৈ
যিখিনি লিখিছিল তাকে উল্লেখ কৰিলোঁ— "মিঃ টি, আৰ, ফুকন ইং-
লেণ্ডত প্ৰায় তিনি বছৰ আছিল। এই তিনি বছৰৰ ভিতৰতে তেওঁৰ
খৰচৰ টকাৰ যোগাৰৰ বাবে তেওঁ দুবাবো ঘৰলৈ আহিছিল। তেওঁ
১৯০১ চনৰ ২১ কি ২২ কি ২৩ কি ২৪ নবেম্বৰত লণ্ডন পাইছিলহি।
সঠিক তাৰিখটো মই ক'ব নোৱাৰিলোঁ। সেই কেইদিন ইমান কুঁৱলী পৰিছিল
যে আনকি নিজৰ হাত দুখনকো দেখা নগৈছিল। মোৰ মনত আছে
এদিন গধূলি ভিত্তোবীয়া অথবা চেৰিংক্ৰেছলৈ (এই দুটা ষ্টেছন) তেওঁক
আগবঢ়াই আনিবলৈ গৈছিলোঁ। তেওঁ সেইদিনা আহি নাপালে। মই থকা
ঘৰটোলৈ উলটি আহোঁতে জনা আলিবিলাকো চিনি পোৱা নাছিলোঁ।
মই যেতিয়া প্ৰায় ঘৰৰ কাষ পাইছোঁহি মোৰ ওচৰতে থিয় হৈ থকা
এজন মানুহক সুধিলোঁ,—'আপুনি জানে নে ৰেষ্টৰোৰ্ণগ্ৰোভলৈ কিমান
আঁতৰ? 'তুমি ইয়াতেই থিয় হৈ আছা!' সেইদিনা ইমান কুঁৱলী
দিছিল যে মই জনা নিজৰ ৰেষ্টৰোৰ্ণগ্ৰোভকে চিনিব পৰা নাছিলোঁ।

"মই পিছদিনা ফুকন আহি পোৱাত ষ্টেছনলৈ আকৌ গৈছিলোঁ।
তেওঁৰ লগত ভাৰতীয় সহযাত্ৰী এজন আছিল—পাজাবী হিন্দু, নাম এন,
আৰ, মোহিনদাৰ। মই মোৰ দেশৰ মানুহৰ লগত চা-চিনাকি
হ'বলৈ সদায়ে ভাল পাওঁ। মই দুয়োকে মোৰ লগত আনিবলৈ আৰু
মোৰ ওচৰতে অস্থায়ীভাৱে তেওঁলোকক থকাৰ ঠিক কৰি দিলোঁ।
কিছুদিনৰ পিছত মিঃ ফুকন আৰু মই আন এজন ভাৰতীয়ৰ লগত
আহল-বহল কোঠাত থাকিবৰ নিমিত্তে গ'লোঁ। যিহেতু মই আৰু
আন ভাৰতীয় 'গ্ৰেজ ইনত', মিঃ ফুকন 'গ্ৰেজ ইনত' ভৰ্তি হ'ল।"

লণ্ডনত বেৰিষ্টাৰি পঢ়ি থাকোঁতে ফুকনে তাত কেনেকৈ দিন
কটাইছিল তাৰো কিছু আভাস দিওঁ শুনাইক। তৰুণ ফুকন জে.
বৰুৱাকৈ আঢ়ৈ-তিনি বছৰে ডাঙৰ। সম্ভৱত দুয়ো ককাই-ভাই।
দুয়োৰে আদিজনা উজনিৰ টীয়কৰ একে ঘৰৰ। তেজৰ সম্বন্ধ থকা।
এই কথা আগতে বংশ-পৰিচয়তে কোৱা হৈছে।

জে. বৰুৱা ১৭ বছৰ বয়সতে বিলাতলৈ গৈছিল। মোৰ মাতৃ শ্ৰুতবোধদেৱী দেৱীৰ মুখত শুনিছিলোঁ, “তৰুণ দাদা আৰু জ্ঞান দাদা ডেকাকালত গঢ়ে-বৰণে, তেজে-পানীয়ে বৰ ধুনীয়া আছিল। জ্ঞান দাদাৰ মুখত অসমীয়া কথাবোৰ শুনিবলৈ বৰ ভাল লাগিছিল। দুয়ো চাহাবী পোছাকত থকাই একেবাৰে চাহাবৰ দৰে দেখা গৈছিল।”

বিলাতত থকা কালত জে. বৰুৱা আৰু তৰুণ ফুকনে লণ্ডনৰ আলিত বাইচাইকেল চলাইছিল। দুয়ো আন বন্ধুৰ লগত কেনছিংটন বাগিচা আৰু লণ্ডনৰ হাইদ পাৰ্কত থকা ‘ছাৰপেনটাইন’ লেকত (কৃত্ৰিম) আৰু কেতিয়াবা কেতিয়াবা ব্ৰাইটন বা হেষ্টিংছৰ কাষৰ সাগৰৰ পাৰত নাও বাইছিল। ফুকনে সাঁতুৰিব জানিছিল, জে. বৰুৱাই নেজানিছিল। দুয়ো একেলগে ফুৰিছিল আৰু অলৈ-তলৈ যাওঁতে লগ নেবিছিল। ইংৰাজবিলাকে কেনেকৈ থাকে, কেনেকৈ ফুৰা-চকা কৰে, দিনেকীয়া কাম কেনেকৈ নিয়াবিকৈ সমাধা কৰে, তেওঁলোকৰ জাতীয় প্ৰেম, দেশাত্মবোধ, কৰ্মনিষ্ঠা, কথা-বতৰাৰ বীতি, সময়ৰ সৎব্যৱহাৰ, স্বাস্থ্যৰ প্ৰতি যত্ন, আনন্দত থকা আৰু আনক আনন্দত বখা অভ্যাস, আশা-বাদী স্বভাৱ—এই সকলোবোৰ দুয়ো লক্ষ্য কৰি বহুখিনি আয়ত্ত কৰি নিজৰ দেশতো তেনেদৰে চলিবলৈ চেষ্টা কৰিছিল। ফুকন আৰু বৰুৱাৰ মুখত ইংৰাজী আৰু ফুটাৰ্চ ফুটিছিল।

ফুকন বিলাতত থকা কালত ছেণ্ডো নামে এজন বৰ বিখ্যাত ইংৰাজ ব্যায়াম-বীৰ আছিল। আমাৰ ইয়াত বামমূৰ্তি, ব্যায়াম-বীৰ দাবাসিং মল্লযোদ্ধা হিচাপে যেনেকৈ পৃথিৱীবিখ্যাত তেনেকৈ ইংলণ্ডত সেই ছেণ্ডো পৃথিৱীবিখ্যাত ব্যায়াম-বীৰ আছিল। ছেণ্ডোই অনায়াসে কান্ধত সুমাই ডাঙৰ শিকলি এডাল টানি ছিঙিব পাৰিছিল, দুই-তিনিঘোৰ তাল হেলা-বঙে ফালিব পাৰিছিল আৰু শাৰীৰিক শক্তিৰ নানা আচৰিত কাম কৰি দৰ্শকবিলাকক তৰুণ লগাইছিল। ডেকা বৰুৱা ফুকনেও ছেণ্ডোক কোনো কোনো শাৰীৰিক ব্যায়াম বিষয়ত অনুকৰণ কৰিছিল। ফুকনেও এযোৰ তাল অনায়াসে ফালিব পৰা হৈছিল। আমি সকলে ১৯১৫-১৯ চনত তেওঁৰ বঙলাত কেইবাজন বন্ধু-বান্ধৱ, আত্মীয়-স্বজনৰ আগত

এযোৰ তাল তেওঁ হাঁহিমুখে ফলা দেখিছিলোঁ। আৰু দেখিছিলোঁ খুৰা চাৰিটাৰ পাছফালৰ এটাত ধৰি চকী এখন হাতেৰে ওপৰলৈ দাঙিছিল। এবাৰ যোৰহাটৰ বলিনাবায়ণ বৰুৱাই গুৱাহাটীৰ জজ পথাৰত উক্ত শাৰীৰিক কাৰ্যবিলাক দেখুৱাই থকা সময়ত তৰুণ ফুকনো দৰ্শক-বিলাকৰ মাজত আছিল। বলিনাবায়ণ বৰুৱাই জাপানী মল্লযুদ্ধ দেখু-ৱাবৰ বাবে দৰ্শকবিলাকৰ এজনক আশ্বাস কৰাত কোনেও আগবাঢ়ি আহিবলৈ সাহ নকৰাত ফুকন আগবাঢ়ি অহাত ৰাইজে আনন্দতে হাত চাপৰি দিলে। বলিনাবায়ণ বৰুৱা আৰু তৰুণ ফুকনৰ মাজত জাপানী মল্লযুদ্ধ আৰম্ভ হ’ল। বৰুৱা ডেকা, ফুকন আদহীয়া। দুয়ো কিন্তু সমানে বলিষ্ঠ। কথা হৈছে বৰুৱাই জাপানী মল্লযুদ্ধৰ কিটিপটো জানে, ফুকনে নেজানে। সেই কাৰণেহে ফুকনক বৰুৱাই কোনোপধ্যে পৰাস্ত কৰিবলৈ সমৰ্থ হৈছিল।*

ফুকন যথাসময়ত বেৰিষ্টাৰি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ বিলাতৰ পৰা ১৯০৫ চনত গুৱাহাটীলৈ উলটি আহে। ফুকন তেতিয়া আঠাইছ বছ-বীয়া চফল ডেকা। তেতিয়া তেওঁৰ কি সুন্দৰ চেহেৰা। মনোমোহা ৰূপ। তেজে-পানীয়ে, গঢ়ে-বৰণে চকু ৰোৱা। সেই কালৰ তেওঁৰ ফটো এখন চালে ৰাজকুমাৰ এজনক দেখা পোৱা যেন লাগে।

*এই বৰ্ণনাটো তাহানিৰ ‘সাদিনীয়া অসমীয়া’ত ওলাইছিল। ই হ’ল ৫০ বছৰৰ আগৰ কথা।

পুনৰ স্বদেশত

ফুকন তিনি বছৰৰ পিছত বিলাত-প্ৰবাস শেষ কৰি ঘৰ পোৱাত আত্মীয়-স্বজন, বন্ধু-বান্ধৱৰ মহা আনন্দ হৈছিল। ককায়েক নবীন ফুকন সেই সময়ত নগাঁৱত বৰচাহাবৰ অফিচত চিৰস্তাদাৰ আছিল। ফুকনৰ বাইদেৱেক পদ্মাৱতী দেৱী ফুকননী, ফুকনৰ মাহীমাক জয়ন্তী দেৱী ফুকননী, বসন্তকুমাৰী ফুকননী (জীৱনবাম ফুকনৰ ঘৈণীয়েক), শৰৎকুমাৰী ফুকননী (নবীনবাম ফুকনৰ পত্নী), ফুকনৰ আপোন বাইদেৱেক গিৰিজায়া দেৱী এই সকলোটিয়ে তৰুণ ফুকনক চাৰি বছৰৰ মূৰত নিজৰ মাজত পাই কি যে আনন্দ পালে তাক বৰ্ণাব নোৱাৰি। ফুকনৰ ভতিজাক দেৱেন্দ্ৰবাম ফুকন, ভায়েক কামাখ্যাবাম বৰুৱা, বৰমামাক ৰাধাকিষ্কৰ গোস্বামী, সৰুমামাক ধৰ্মকিষ্কৰ গোস্বামী, ভায়েক কালীদত্ত কটকী, ভায়েক কালীকিষ্কৰ গোস্বামী—সেইসকলেৰে তেওঁক পাই আনন্দৰ সীমা নোহোৱা হ'ল।

১৯০৫ চনত কটন কলেজত বেৰিষ্টাৰ তৰুণবাম ফুকনক প্ৰথম সম্বৰ্দ্ধনা জনোৱা হয়। তেতিয়া কটন কলেজ জন্ম হ'বৰ চাৰিবছৰ হৈছে মাথোন। মিঃ এফ, ডবলিউ ছুডমাৰ্ছন চাহাব তেতিয়া কটনৰ কটন কলেজত প্ৰিন্সিপেল। ইংৰাজৰ দিন। গুৱাহাটী চাহাবে ভৰা।

সেই এটা শৃংখলা, ন্যায়, সুনীতি আৰু সুশাসনৰ যুগ আছিল। ফুকনক কটন কলেজত সম্বৰ্দ্ধনা জনাওতে উচ্চ বিষয়া চাহাবসকলো আহিছিল। ফুকনক সম্বৰ্দ্ধনা জনোৱাৰ দিনা চাহাবসকলৰ বাহিৰেও নগৰৰ গণ্যমান্য লোক মাণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা, ৰায়বাহাদুৰ ভুবনবাম দাস, ৰায়বাহাদুৰ কালীচৰণ সেন প্ৰভৃতি উপস্থিত আছিল। ফুকনে 'বিলাতৰ অভিজ্ঞতা' এই বিষয়ে এফ্ৰণ্টাকাল সুন্দৰ ইংৰাজীত অনৰ্গল বক্তৃতা দি যাওঁতে উপস্থিত বাইজে তথা লাগি শুনি আছিল। পিছত অৱশ্যে ফুকন অসমৰ এজন সুবক্তা বুলি জনাজাত হৈছিল।

বেৰিষ্টাৰ ফুকন

বিলাতৰ পৰা বেৰিষ্টাৰি ডিগ্ৰী লৈ অহাৰ পিছত তৰুণবাম ফুকন বেৰিষ্টাৰ ফুকন বুলি জনাজাত হ'ল। সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ মুখত 'বেৰিষ্টাৰ চাহাব' বোলা শুনা গৈছিল। অসমীয়াৰ ভিতৰত আই. চি. এছ আনন্দবাম বৰুৱা প্ৰথম, আৰ্ল ল কলেজৰ প্ৰথম অধ্যক্ষ জে. বৰুৱা দ্বিতীয় আৰু ফুকন তৃতীয় বেৰিষ্টাৰ।

তৰুণবাম ফুকনে ১৯০৫ চনৰ পৰা ১৯০৯ চনলৈকে কলিকতাত কেৰেয়া ঘৰত থাকি আইন ব্যৱসায় কৰে। বেৰিষ্টাৰ হিচাপে ফুকনৰ বৰ নাম হৈছিল। ফুকনৰ অসাধাৰণ ব্যক্তিত্ব, আইনৰ সূক্ষ্ম জ্ঞান ইংৰাজী ভাষাত আচৰিত দখল আৰু অপূৰ্ব উপস্থিত-বুদ্ধি—এই বিশেষ গুণবোৰে তেওঁক ওকালতি কৰাত বৰ সহায় কৰিছিল। গুৱাহাটীত এবাৰ এটা ডাঙৰ নৰহত্যা মকদ্দমাত আচামীৰ হৈ তৰুণ ফুকনে ওকালতি কৰিবলগীয়া হৈছিল। তেওঁ জজৰ এজলাচত সোমোওঁতে এজন বঙালী জজ চাহাবে নিজৰ আসনৰ পৰা উঠি ফুকনক শ্ৰদ্ধা জাপন কৰিছিল। প্ৰকৃততে জজে তেনেকৈ এজলাচত কাকো শ্ৰদ্ধা জনোৱাটো নিয়মেই নহয়। পিচলৈ ফুকনে নিয়মীয়াকৈ ওকালতি নকৰিছিল। ডাঙৰ মকদ্দমা আহিলেহে তেওঁ খাটিছিল। সৰুসুৰা মকদ্দমা তেওঁ নলৈছিলেই। তেওঁ কোনো মকদ্দমাৰে কাকত-পত্ৰ লিখা বা পঢ়া নিজে তেনেকৈ নকৰিছিল। তেওঁৰ সহকাৰী উকীল ৰোহিণীকুমাৰ চৌধুৰী (পিছত মন্ত্ৰী), গোলোকেশ্বৰ গোস্বামী, শিশিৰকুমাৰ বৰুৱা এইসকলৰ যেই সেই এজনৰ পৰা মকদ্দমাটোৰ ইতিবৃত্ত জানি জটিল কথা থাকিলে তেওঁলোকৰ যেই সেই এজনক আইনৰ কিতাপখন পঢ়িবলৈ দি তাকে

শুনি আইনৰ ধাৰাটো তৎক্ষণাতে খৰি ফুকনে জজক পতিয়ন নিয়াব পৰাকৈ সুন্দৰ তৰ্ক কৰিব পাৰিছিল। আইনৰ ক্ষেত্ৰতো তৰুণ ফুকনৰ বাক-পটুতাত আনকি জজ চাহাবো মুগ্ধ হৈছিল। ফুকনৰ আইনৰ তৰ্ক শুনিবলৈ সেইদিনা জজৰ এজলাচ-ঘৰত মানুহ ঠাহ খাইছিল।

ফুকনৰ বিয়া

ধুনীয়া ল'ৰা বা ছোৱালী, ৰূপৱত ডেকা বা ৰূপৱতী গাভৰু সকলোৰে চকুত পৰে। ৰূপৰ আকৰ্ষণ অপূৰ্ব। ডেকাকাজত তৰুণ ফুকনৰ যি অতুলনীয় ৰূপ আছিল তেনে ৰূপ বৰ বিৰল। ফুকনে কলিকতাত পঢ়ি থকা দিনৰে পৰা কবি ৰবীন্দ্ৰনাথে তেওঁক জোঁৱাই কৰাৰ ভাব মনত পুহি আছিল। ফুকন যেতিয়া বিলাতৰ পৰা আহি কলিকতাত বসতি কৰি বেৰিষ্টাৰি কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে তেতিয়া কবি ৰবীন্দ্ৰনাথে পূৰ্ব পৰিকল্পনামতে ফুকনৰ ককায়েক নবীনৰাম ফুকনলৈ তেওঁৰ নুমলীয়া জীয়েকক দিবলৈ বিবাহৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়াইছিল। সেই প্ৰস্তাৱ অৱশ্যে কাৰ্য্যকৰী হ'বলৈ নেপালে। তাৰ পিছত ডিব্ৰুগড় নিবাসী ৩পৰ্শুৰাম খাওন্দ হাকিমৰে তৰুণ ফুকনক তেওঁৰ তৃতীয়া জীয়েকী বিদ্যুৎপ্ৰভা দেৱীৰ লগত বিবাহৰ প্ৰস্তাৱ আগবঢ়ালে। সেই প্ৰস্তাৱ গৃহীত হ'ল। পৰ্শুৰাম খাওন্দ ডিব্ৰুগড়ৰ সম্প্ৰান্ত লোক। গুৱাহাটীত ১৯০৬ চনত মেজৰ জেকছন চাহাব আৰু নোপোৱাত খাওন্দ এমাহৰ কাৰণে কাম-ৰূপ জিলাৰ ডেপুটী কমিছনাৰ হৈছিল। এই পৰ্শুৰাম খাওন্দেই অসমীয়া প্ৰথম ডেপুটী কমিছনাৰ। তেওঁ জীয়েক বিদ্যুৎপ্ৰভাক ঘৰত বিজুলী বুলি মাতিছিল। বিজুলী অতি ৰূপহী, প্ৰতিমামুখীয়া, কেতেকী-বৰণীয়া, চিৰহাঁহিমুখীয়া আৰু ওখই-গৰ্ভনে নিয়মীয়া আছিল। বিজুলীৰ মাক তাৰা দেৱী ঘোৰহাটৰ 'ছোটচাহাব' পূৰ্ণানন্দ বৰুৱাৰ জীয়েকী আছিল। ১৯১০ চনৰ ১৬ জুন বৃহস্পতিবাৰে তৰুণ ফুকন আৰু বিজুলীৰ বিয়া দলদোপ-হেন্দোলদোপকৈ সম্পন্ন হৈছিল। তৰুণ-বিজুলীৰ বৈবাহিক জীৱন বৰ মধুৰ আৰু সুখৰ আছিল।

ফুকনৰ হাউলি

হলিবাম টেকীয়াল ফুকনৰ দিনত তেওঁলোকৰ বাসভূমিৰ উত্তৰে বৰলুইত, পশ্চিমে নীলাচলৰ নামনিৰ দেৱী-সৰোবৰলৈ, দক্ষিণে ভৰলু নদীৰ পাৰলৈ আৰু পূবে মাছখোৱালৈকে আছিল। এই অঞ্চলত অৰ্থাৎ ভৰলুমুখত বৰ্তমান যিকেইটা আলি, বেলৰ আলি আৰু বেলৰ দলং, ভৰলু দলং ফুকনৰ মাটিতে পৰিছে আৰু এইবোৰ ইংৰাজ আমোল ভালকৈ থিতাপি লগাৰ পিছত হোৱা। কামাখ্যাবাম বৰুৱাৰ ঘৰৰ উত্তৰ ফালৰ সমুখৰ আলিৰ কাষৰ আৰু 'ফুকন উদ্যান'ৰ পূবফালৰ বৰ্তমানে জহি যাব ধৰা পুখুৰীটো হলিবাম টেকীয়াল ফুকনৰ টোলৰ বাৰীৰ ফালৰ পুখুৰী আছিল।

এই হাউলি আনন্দৰাম টেকীয়াল ফুকন আৰু বলৰাম ফুকনৰ দিনলৈকে নদন-বদন আছিল। নবীন ফুকন আৰু বলৰাম ফুকনৰ জীৱিত কাললৈকে ইয়াৰ জয়ন্তী আছিল। ফুকনৰ টোল আছিল আত্মীয়-স্বজনেৰে পৰিপূৰ্ণ। পৰিবেশ সুন্দৰ, পৰিবেষ্টন মধুৰ—সমুখত বহল লুইত, সিপাৰে অশ্ৰুপাত, পশ্চিমে কামাখ্যা ভুবনেশ্বৰী মন্দিৰ।

এই হাউলিতে আছিল তৰুণ ফুকনৰ মাহীমাক জয়ন্তী দেৱী ফুকননী, বাইদেৱেক পদ্মাৱতী দেৱী ফুকননী (আনন্দৰাম টেকীয়াল ফুকনৰ জীয়েক), অকালতে বিধৱা হোৱা আপোন বাইদেৱেক গিৰিজায়া দেৱী, ককাকৈক জীৱনৰাম ফুকন আৰু তেওঁৰ ভাৰ্যা বসন্তকুমাৰী দেৱী ফুকননী, ককাকৈক নবীনৰাম ফুকন আৰু তেওঁৰ পত্নী শৰৎকুমাৰী দেৱী ফুকননী।

হাউলিৰ মাজতে গোসাঁই ঘৰ—সুন্দৰ আসনত ধুনীয়া গোবিন্দ মূৰ্তি। গোবিন্দ মূৰ্তি সম্পৰ্কে এটা মনোৰম বৰ্ণনাই আছে। তেতিয়া বাৰিষা—জেঠ কি আহাৰ। বৰলুইত পানীৰে চপচপীয়া হৈছে। সদাগৰী জাহাজ, যাত্ৰীবাহী জাহাজ পাতলে পাতলে চলে। বেপাৰী বৰ বৰ নাও অহা-যোৱা কৰে। ভৰলুৰ কাষত লুইতৰ পাৰত চাৰি-পাঁচখন হিন্দুস্থানী বেপাৰীৰ প্ৰকাণ্ড নাও বন্ধা আছিল। নাও কেইখন কেইবাদিন ধৰি নৈৰ পাৰত জিৰণি লৈ আছে। এদিন নিশা বলৰাম ফুকনে সপোনত দেখিলে বোলে সেই বেপাৰী নাও এখনৰ তলিত তামৰ ধুনীয়া গোবিন্দৰ মূৰ্তি এটি পৰি আছে। সেই মূৰ্তিটো তেওঁ নিজৰ ঘৰলৈ আনি থাপনা কৰিব লাগে। দোকমোকালিতে উঠি বলৰাম ফুকনে নাওকেইখনৰ কাষ চাপি নাৱৰীয়া কেইজনক জগাই সিহঁতক সপোনৰ বৰ্ণনাটো কোৱাত সিহঁতে সমস্তেৰে এখন এখনকৈ নাৱৰ চুক-কোণ আৰু তলিত আথেৰেখে বিচাৰোতে বিচাৰোতে এখন নাৱত গোবিন্দ মূৰ্তিটো পাই তেওঁক অতি সন্তোষেৰে সেই মূৰ্তিটো দান কৰিলে। মূৰ্তিটো পাই বলৰাম ফুকনৰ আনন্দ মিলিল। নলবাৰীৰ কাষৰ ডিংডিঙি গাঁৱৰ কুল-পুৰোহিত বলদেৱ শৰ্মাৰ হতুৱাই শান্তি-স্বস্তায়ন কৰাই ফুকনে গোসাঁই ঘৰত গোবিন্দ মূৰ্তি প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে। এশ বছৰৰো ওপৰ হ'ল আজিও এই গোবিন্দ মূৰ্তি ফুকনৰ গোসাঁই ঘৰৰ আসনখনত আছে। নবীন ফুকন, তৰুণ ফুকন থকালৈকে দৌল-পুৰ্ণিমাত বৰ ধুমধামেৰে এই গোবিন্দ মূৰ্তিৰ পূজা হৈছিল।

ফুকনৰ ঘৰত আছিল চাৰি-পাঁচটা হাতী, দুটা প্ৰকাণ্ড ক'লা আৰু মৃগাবৰণৰ আৰবী ঘোঁৰা, বিদেশী আৰু দেশী খীৰতী গাই কুৰি পঁচিছ-জনীমান, দুই-তিনিটা ধুনীয়া বিনাতী কুকুৰ, চাৰি-পাঁচটা বগা শহাপহু, ৰাজহাঁহ, পাতিহাঁহ, পাৰ, মইনা, ভাটৌ, টিয়া, কাইম। এইবোৰেৰে ভৰা এখন সৰুসুৰা চিৰিয়াখানাই বুলিব পাৰি।

লগুৱা-লিক্‌টো, লিগিৰী, পূজাৰী, ৰাক্‌নি, বাবুচী, মালী, চহিচ, কচোৱান, আগ্ৰিত দৰিদ্ৰ ছাত্ৰ—এইবিলাকেৰেও ফুকনৰ ঘৰ ভৰপূৰ আছিল। নবীন ফুকন আৰু তৰুণ ফুকন থকালৈকে আলহীয়ে এৰা নিদিছিল।

তৰুণ ফুকন থকা খেৰৰ বঙাটো আজিও প্ৰায় একেদৰে আছে। সুখৰ কথা ফুকনৰ বৰপো বনেন্দ্ৰবাম ফুকনে এই ঘৰটো আটোম-টোকাৰিকৈ বাখিছে। নবীন ফুকন থকা বঙা, পদ্মা-ফুকনৰ বঙা। বতী দেৱী ফুকননী প্ৰভৃতি থকা ঘৰবোৰৰ অকণো চিনচাব নোহোৱা হ'ল। কোনোবা সময়ত গুণাভি-বাম বৰুৱাই দুশ টকাৰেই খন্দাই দিয়া পাটনাদটো পদ্মাবতী দেৱী ফুকননী থকা বস্তিৰ পূবদিশত পূৰ্বৰ নানা স্মৃতিৰে আমন-জিমনকৈ জহি যোৱা অৱস্থাত আজিও পৰি আছে।

ফুকনৰ সন্তানাদি

তৰুণবাম ফুকনৰ চাৰিটি সন্তান—দুটি পুত্ৰ আৰু দুটি কন্যা :

- ১। প্ৰতিভা দেৱী
- ২। শ্ৰীবনেন্দ্ৰবাম ফুকন
- ৩। বেণু দেৱী
- ৪। শ্ৰীনপেন্দ্ৰবাম ফুকন

বনেন্দ্ৰবাম ফুকনে স্বাধীনভাবে জীৱিকা নিৰ্বাহ কৰি আছে। তেওঁ গুৱাহাটী পৌৰ নিগমৰ অন্যতম প্ৰথম কাউন্সিল। শ্ৰীনপেন্দ্ৰবাম ফুকন অসম চৰকাৰৰ এজন ওখ খাপৰ বিষয়া। ফুকনৰ দুই জোঁৱাই—দেশ-প্ৰাণ লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা (প্ৰতিভাৰ স্বামী) আৰু নগাঁওৰ বেবেজীয়াৰ শ্ৰীমহেন্দ্ৰ নাথ শৰ্মা। বেণু দেৱীও অকালতে ঢুকাল।

ফুকনৰ দিনেকীয়া জীৱন

ফুকন বৰ নিয়মীয়া আছিল। ফুকনে খুব কম থাইছিল কিন্তু খোৱাত তেওঁৰ বৰ জুতি আছিল। মাছ, মঙহ, কণী তেওঁৰ বৰ প্ৰিয় খাদ্য আছিল। মালভোগ কল, আঙুৰ তেওঁ প্ৰায় থাইছিল। তেওঁ ৰাতি সোনকালে খায়, সোনকালে শোৱে। পুৱা উঠে। নিতৌ ৰাতিপুৱা ফুৰে। আহি গা ধোৱে। তাৰ পিছত গোসাঁই ঘৰত সোমায়। ঘৰৰ পৰা পোনে পোনে আহি মাহীমাক জয়ন্তী দেৱীক আঁঠুকটি সেৱা কৰিছে চাহপানী আৰু জনপান খাইছিল।

নিতৌ অনেক মানুহ ফুকনক দেখা কৰিবলৈ আহে। ফুকনে মানুহৰ লগত কথা পাতি ভাল পায়। মানুহ বুজি তেওঁ বেলেগ ধৰণে কথা পাতে। ফুকন আছিল সুন্দৰ বৈঠকী লোক। ফুকনৰ এটা অভ্যাস আছিল। তেওঁ একে ঠাইতে বহি কথা নকৈছিল। কথা কৈ কৈ বৈঠকখানাত টহল দিয়ে, মাজে মাজে ভিতৰলৈ গৈ এটোক ফটিকা খাই আহি আকৌ আধৰুৱা কথাখিনি শেষ কৰে। ইও আছিল ফুকনৰ এটা বৈশিষ্ট্য।

স্বভাৱকৰি ওধৰ্মকিষ্কৰ গোস্বামী আছিল ফুকনৰ নিজা মোমাই। মোমায়েকে তেওঁক মাতে 'সৰুভাগিন' আৰু ফুকনে তেওঁক মাতে 'সৰুমামা' বুলি। দুয়ো প্ৰথৰ বুদ্ধিৰ, দুয়ো কথা চহকী, দুয়ো বৰ বসিক। দুয়ো লগালগি হ'লে আৰু কথা পাতিলে শুনোতাৰ হাঁহিত পেটৰ নাড়ী ডাল ডাল হয়। কেতিয়াবা জে-বৰুৱা আৰু ফুকন লগ হ'লে দুয়োৰো মুখত ইংৰাজী সবসৰকৈ ওলাইছিল। দুয়োৰো সুন্দৰ ইংৰাজী ৰ লাগি মানুহে শুনি থাকে। কটন কলেজৰ একালৰ ইংৰাজীৰ

প্ৰফেছৰ ওপফুল্লচন্দ্ৰ ৰায়ে প্ৰায়ে কৈছিল—“গুৱাহাটীৰ তিনিজন লোকে সুন্দৰ ইংৰাজী জানে। তেওঁলোক হ'ল--জে-বৰুৱা, তৰুণ ফুকন আৰু ললিতমোহন লাহিড়ী।” কথাটো সঁচা। জে-বৰুৱা আৰু তৰুণ ফুকনৰ ইংৰাজী King's English অৰ্থাৎ ইংলণ্ডত প্ৰচলিত বিস্তৃত ইংৰাজী ভাষা বুলিব পাৰি।

চিকাৰী ফুকন

তৰুণ ফুকন, তেওঁৰ ককায়েক নবীন ফুকন আৰু তেওঁলোকৰ দেউতাক বলৰাম ফুকন অসমৰ প্ৰখ্যাত চিকাৰী আছিল। বিশেষকৈ নবীনৰাম ফুকনৰ দৰে নিৰ্ভীক আৰু নিচান ঠিক থকা চিকাৰী বৰ বিৰল। অসম চিকাৰৰ ঠাই। সেই কালত অসমৰ ডাঠ হাবিত হাতী, ম'হ, বাঘ, ভালুক, গাহৰি, পহু, শহা, কুকুৰাউহী, তৰাউহী, বৰাউহী (ইংৰাজীত King Cobra) অজগৰ সাপ (Python) অসংখ্য। বনত বন-কুকুৰা, ম'ৰা চৰাই, কপৌ, হাইঠা অলেখ। বিলত জৰ-কালি বাজহাঁহ, নানা বিধৰ বনৰীয়া হাঁহ, বাৰিষা শৰালি, দলপুঙা, কাইন, দাউক ভৰা। এই কাৰণেই তাহানিৰ অসম চিকাৰীৰ অপূৰ্ব মৃগয়াভূমি আছিল।

তৰুণ ফুকনে হাইস্কুলত পঢ়া কালতে বন্দুক মাৰিবলৈ শিকে। তেওঁৰ ল'ৰাকালত প্ৰথম চিকাৰত কেকলোং চৰাই এটা মাৰে। তাকো ঘৰৰ বন্দুক নিব নোৱাৰে কাৰণে পৰব বন্দুক এটা ককায়েক নবীন ফুকনে গম নোপোৱাকৈ এজন ল'ৰাৰ সহায়ত যোগাব কৰিলে। তেওঁৰ লগত সমান বয়সীয়া, স্কুলৰ সহপাঠী ভতিজাক দেৱেন্দ্ৰৰাম ফুকনো আছিল।

তৰুণ ফুকন, লগৰ বন্ধুজন, দেৱেন ফুকনে যোগাব কৰা বন্দুকটো লৈ এদিন আবেলি মনে মনে চৰাই মাৰিবলৈকে গ'ল। ককায়েক নবীন ফুকন তেতিয়া গুৱাহাটী ডি-চি অফিচত চিৰস্তাদাৰ আছিল। কাছাৰীৰ পৰা তেওঁ ঘৰলৈ আহিল। আহি তৰুণ আৰু দেৱেন ক'লে গ'ল বুলি তেওঁ সুধিলে। “দেউতা, দুয়ো চৰাই চিকাৰ কৰিবলৈ”—ক'লে ঘৰৰ লগুৱা মথুৰাই। “মোৰ বন্দুক নিলে নেকি?” “নাই নিয়া দেউতা।”

“তেনেহ'লে?” “অমুকৰ বন্দুকটো নিছে দেউতা।” “হা, দুয়োকে ধৰি আন।” “হাওঁ দেউতা” এইবুলি মথুৰা দুয়োৰো বিচাৰি গ'ল। ভৰলুৰ দক্ষিণ-পূব পাৰতে দুয়োকে মথুৰাই লগ পালে। দুয়োৰো কব ভয় যি লাগিল যেতিয়া ক'লে—“দেউতাই মাতিছে, ব'লা। আজি মজা পাবা ৰবা।” নবীন ফুকন বৰ কাড়া। “খণ্ডো বৰ বন্দুক চুৰি আৰু খং। মাতো গলগলীয়া—বহু আঁতৰলৈ গুনা যায়। প্ৰথা চিকাৰ নিজৰ বঙলাৰ সমুখত নবীন ফুকন থিয় হৈ বৈ আছিল। মথুৰা পাছত, তৰুণ, দেবেন আগত।

দেবেন পলাল। তৰুণ ফুকন নপলাল। ককায়েক একো সোধপোছ নকৰি ভায়েক তৰুণৰ সোঁকাগখন মলি দি খণ্ডেৰে গজি ক'লে—“পৰব বন্দুক চুৰ কৰি চিকাৰ কৰিবা নে আকৌ?” “নকৰোঁ।” “যোৱা, হাত-ভৰি ভালকৈ ধোৱাগৈ।” ভায়েক তৰুণৰ মনৰ অৱস্থা যে কেনে হ'ল তেওঁৰ নিজৰ এই কথাখিনিয়ে কৈ দিয়ে। “শান্তি সন্মান্য হ'লেও তৰুণৰ অন্তৰত আঘাত লাগিছিল। তেতিয়াই তেওঁ প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে আৰু তেওঁ লোকৰ বন্দুক নোছোৱে বুলি। এই প্ৰতিজ্ঞা তেওঁ ৰাখিলে। ইফালে, “ময়ো দাদাৰ দৰে চিকাৰী হ'ব পাৰিম” এই সংকল্পও তেওঁ কেকলোং চৰাইটো ওলীয়াই মৰা দিনৰে পৰা মনত পুহি থলে।

মনৰ বল নাথাকিলে পগ ৰখাও টান। কিন্তু ফুকনে পগ ৰাখিলে। ১৯০৫ চনতহে তেওঁৰ পুনৰ চিকাৰ আৰম্ভ হ'ল নিজৰ বন্দুকৰে। ককায়েক নবীন ফুকন তেতিয়া নগাঁৱত চিৰস্তাদাৰ। বিলাতৰ পৰা আহি ঘৰত কেইদিনমান থাকি ককায়েকৰ তাত থকাকৈ নগাঁৱলৈ গ'ল। তেতিয়া ভৰ বাৰিষা। নগাঁৱত বানপানী। পহুৰ অন্ত নাই। ভাহি আছে, মানুহে কোৱাই মাৰে অলেখ। তাহানিৰ অকণমান নগৰ-খনৰ বাহিৰে চাৰিওফালে অটব্য হাবি। বাঘো অসংখ্য, বানপানীতো উঠি আছে। জীৱনত উদগনি লাগে। উদগনিত বহুতো কাম হয়। ফুকনৰো সেয়ে হ'ল। দেউকী মাউত ককায়েকৰ বৰ মৰমৰ লগুৱা আছিল। “চাহাবে বাঘ মাৰিলে, আপুনি বাঘ নামাৰে? চাৰিওপিনে ইমান বাঘ, তেও নাযায়?” এয়ে তৰুণ ফুকনৰ ওচৰত দেউকীৰ অনবৰত কথা। দেউকীৰ উদগনিতো নগাঁৱত ফুকনৰ চিকাৰ আৰম্ভ হ'ল।

এই চিকাৰতে তেওঁ এজনী বাঘিনী, সেই বাঘিনীজনীৰে দুটা পোৱালি আৰু এটা প্ৰকাণ্ড শিশু পহু মাৰিলে। এই বাঘিনীজনীক পোৱালি দুটাৰে সৈতে মাৰোঁতে ফুকনে লিখা 'মোৰ চিকাৰ আৰম্ভ' কাহিনীটো আৰু বাকীকেইটা কাহিনী যেনে 'খোজকাঢ়ি হাতী বিচাৰি', 'খোজকাঢ়ি পৰ্বতত হাতী বিচাৰি', 'গাৰো পৰ্বতত হাতী বিচাৰি আমি', 'মায়াহস্তী', 'হাতী চিকাৰ', 'হাতী চিকাৰৰ আৰু এক অধ্যায়', 'মিকিৰ নগত দুৰাতি - অৱশ্যে হাতী বিচাৰি', 'চকৰদ বা চিকাৰীৰ স্বৰ্গ', 'কোচবিহাৰৰ মহাবজা নৃপেন্দ্ৰনাৰায়ণ ভূপবাহাদুৰৰ নগত চিকাৰ', 'সুন্দৰবনত তিনিদিন-- চিকাৰ উপলক্ষে', 'পুৰণি স্মৃতি' (বকোৰ চিকাৰ) অতি বোমাঞ্চকৰ ভাষাত লিখি থৈ গৈছে। তেওঁৰ "চিকাৰ কাহিনী" নামৰ পুথিখন মনোযোগেৰে পঢ়ি চাবা। পঢ়ি আনন্দ পাবা, নজনা কথা শিকিব। ফুকনৰ চিকাৰ কাহিনীখন বিখ্যাত ইংৰাজ চিকাৰী জিম কৰবেটে (Jim Corbett) লিখা Man eaters of Kumaon, The Man-eating Leopard of Rudraprayag, Man against Man-eaters, The Temple Tiger and more Man-eaters of Kumaon কিতাপ কেইখনৰ নগত বিজ্ঞাপ পাৰি।

এই প্ৰসঙ্গতে উল্লেখ নকৰি নোৱাৰোঁ যে দুই ফুকনে চিকাৰ কৰা একোটা শব্দপহু আছিল কোনো কোনো সময়ত প্ৰায় দুৰ্জয় ম'হ একোটাৰ সমান ডাঙৰ। কেতিয়াবা তেওঁলোকে এনে পহু কটন কলেজ ছাত্ৰ-বাসলৈ পঠাই দিছিল। সেই পহুৰ মঙহেৰে কেবাশ ছাত্ৰই বৰ আনন্দেৰে ভোজ খাইছিল।

তৰুণ ফুকনে নগাঁৱত মৰা বাঘিনী আৰু পোৱালি দুটাৰ 'টন' কৰোৱা মূৰ তিনিটা তেওঁৰ বঙলাৰ বৈঠকখানাত সাতষষ্ঠি বছৰ কাল সজাই থোৱা আছিল। এতিয়াও ফুকনৰ চিকাৰৰ চিনস্বৰূপে বঙলাটোত সজাই থোৱা আছে প্ৰকাণ্ড হাতীদাঁত এযোৰ আৰু নখেৰে সৈতে বখা হাতীৰ আগভৰিৰ পতা এখন। ঢেকিয়াপতীয়া আৰু নাহৰফুটুকী বাঘৰ ছালবোৰ নষ্ট হৈ গ'ল। দেউকী, কুঁহিবাম, বান্ধনি মহেন্দ্ৰ, বলবাহাদুৰ, তাবাক মিকিৰ, পূৰ্ণসিং, বেংফাং গাৰো, থজং লক্ষৰ, মণিবাম লক্ষৰ আৰু কাতিৰাম মিকিৰে ফুকনক চিকাৰত ছাঁৰ দৰে এৰা নিদিছিল।

বৰশী বোৱাত ফুকন

বৰশী বোৱাতো ফুকনৰ বৰ বাপ আছিল। তাৰ বাবে তেওঁ বৰ দামী বিলাতী বৰশী আনি লৈছিল। আদহীয়া বয়সলৈকে ফুকনে ঘৰৰ সমুখৰ লুইতৰ কাষৰ ভৰলুত আৰু উজান বজাৰৰ দীঘলী পুখুৰীত, আনকি কলিকতাৰ কৰ্পোৰেছনৰ কলেজ স্কোয়াৰত থকা বৰপুখুৰীতো বৰশী বাই ডাঙৰ বৌ ভকুৱা মাছ ধৰি বৰ আমোদ পাইছিল। কেৱল নিজে মাছ খাবৰ কাৰণেই নহয় পৰকো মাছ বিলাই তেওঁ বৰ ভাল পাইছিল। কলিকতা মহানগৰীৰ পুখুৰীত তেৱেঁ বৰশী বাওঁতা প্ৰথম অসমীয়া। সেই সময়ত কলিকতা কৰ্পোৰেছনৰ মেয়ৰ আছিল ওয়ামিনী-মোহন সেনগুপ্ত। এইখিনিতে কথা এটা নিলিখি নোৱাৰিলো। বহু বছৰ হ'ল। এদিন আবেলি ফুকনে ঘৰৰ ওচৰৰ ভৰলু নদীত বৰশী বাই আছিল। এনেয়ে মানুহজন ব'গা, তাতে গাত ব'গা বনিয়নটো কেৱল আৰু ব'গা জাঙিয়াটো। বহাগ কি জেঠ মাহ। এনেতে আদহীয়া উড়িয়া বামুণ এজন তেওঁৰ কাষ চাপিলহি। সি চাকৰি এটা বিচাৰিলে। বান্ধনিৰ চাকৰি। উড়িয়া বামুণজনে ক'লে--"হজুৰ, আপোনাৰ ওচৰলৈ আহিছোঁ।"

"কিয় ?"

"চাকৰি বিচাৰি।"

"কি চাকৰি ?"

"বান্ধনি হজুৰ।"

"কিমান দৰমহা ?"

"কুৰি টকা।"

“বাক তোমাক বাখিম। সৌৱা মোৰ বঙলা। তালৈ যোৱা।
মই যাব লাগিছোঁ।”

“আপুনি যে বামুণ তাৰ প্ৰমাণ? মইতো শূদিবৰ ঘৰত নাথাকোঁ
হজুৰ।”

“প্ৰমাণ?”

লগুণডাল উলিয়াই ফুকনে ক’লে—“এয়া চোৱা মোৰ লগুণ।”

“হৈছে হজুৰ। মই থাকিম হজুৰ।”

ফুকনক বৰশী বাই থকা দেখি তেওঁৰ জাতৰ বিষয়ে উড়িয়া বামুণৰ
মনত সন্দেহ উপজিছিল। এই উড়িয়া বামুণজনে ফুকনৰ ঘৰত
বহু বছৰ আছিল আৰু ফুকনক জুতি লগাই বান্ধি-বাড়ি খুৱাইছিল।

ফুকনে দীঘলী পুখুৰীত চাং সজাই লৈ তাত ৰাজ-আয়মেৰে বহি
বৰশী বাইছিল। মাছৰ লগত খেলি খেলি একোটা বৰ বৰ বৌ-ভকুৱা
বামলৈ তুলিছিল। তেওঁ কৌশলেৰে মাছ তোলা চাবলৈ দীঘলীপুখুৰী
পাৰত মানুহে জুম বান্ধিছিল। ফুকন যেনে হাতী-চিকাৰী তেনে মাছ-
চিকাৰীও আছিল।

অশ্বাৰোহী ফুকন

তৰুণ ফুকনৰ দুটা বৰ ধুনীয়া মতা আৰবী ঘোঁৰা আছিল। এটা
কিচকিচীয়া ক’লা, আনটো মুগাবৰণীয়া। ক’লাটোত তেওঁ উঠি
ফুৰিছিল। মুগাবৰণীয়াটোৰে টমটম গাড়ীত উঠি নিজে গাড়ী
চলাইছিল। কচোৱান পাছৰ আসনত বহে। সেই কালত কমিছনাৰ,
ডেপুটী কমিছনাৰ, পুলিচ চাহাব, ডাক্তাৰ চাহাব—এইসকলেহে আৰবী
ঘোঁৰাত উঠিছিল আৰু টমটম গাড়ীৰে ফুৰিছিল। তেতিয়া গুৱাহাটীত
মটৰ গাড়ী তেনেকৈ চলা নাছিল।

এবাৰ গুৱাহাটীৰ ইংৰাজ চাহাবসকল জজ পথাৰত গোট খাইছিল।
তেওঁলোকে ঘোঁৰাত উঠি আমোদ কৰি আছিল। এজন চাহাবৰ ঘোঁৰা
বৰ তজবজীয়া। তাৰ পিঠিত উঠিবকে নোৱাৰি। উঠিব ধৰোঁতেই
ঘোঁৰাটোৱে আগঠেং দুখন দাঙি মন্ত জাঁপ ধৰে। কোনো এজন চাহা-
বেও তাৰ পিঠিত উঠিব পৰা নাছিল। এনেতে ঘোঁৰাত উঠা চাহাবী
পোছাকেৰে অৰ্থাৎ ব্ৰীচেচ পিন্ধি তৰুণ ফুকনো জজ পথাৰত উপস্থিত
হ’লহি।

চাহাবকেইজনে তেওঁক ঘোঁৰাটোক কোনোমতে দমাৰ নোৱাৰি
বুলি ক’লে। “বাক মই উঠি চাওঁ”—এই বুলি ফুকনে চহিচটোক
ক’লে,—“তই ঘোঁৰাটোক এনেকৈ ধৰ।” এইদৰে কৈ একেজাঁপে উঠি
তেওঁ ঘোঁৰাটোক জজ পথাৰৰ চাৰিও-কোণেৰে খুব চেকুৰাই আনি
মাজ পথাৰত তাক লেকামত ধৰি ৰাখিলে। ঘোঁৰায়ো ব্ৰাহ্মি মধুসূদন
সুঁৱৰিলে। সি জানিলে যে এইজন অশ্বাৰোহী এলাপেচা মানুহ নহয়।
চাহাবসকলেও আচৰিত হৈ ফুকনক কৰমৰ্দন কৰি বৰ প্ৰশংসা কৰিলে।

সভাপুৰনি ফুকন

কলিকতাৰ কলেজত পঢ়া দিনৰে পৰা অসহযোগ আন্দোলনৰ আগ-
লৈকে ফুকন বৰ চৌখিন আছিল। 'নিজৰ কচিমতে খোৱা, পৰৰ
কচিমতে পিন্ধা' কথাষাৰ ফুকনতে বহুত পৰিমাণে খাটিছিল। যি
পোছাককে তেওঁ পিন্ধিছিল সেয়ে তেওঁক গুৱাইছিল। চুৰিয়া, চেনেং
আৰু পাটৰ কুৰ্তা পিন্ধিলে আগৰ সভাপুৰনি অসমীয়া ডাঙৰীয়া আৰু
ইংৰাজী পোছাক পৰিধান কৰিলে তেওঁক অৱিকল ইংৰাজ চাহাব যেন
দেখা গৈছিল। তেওঁ প্ৰায়ে চিলচিলীয়া ক'লা আৰু মুগাবৰণৰ 'পাম্‌ছু'
আৰু ক'লা জোতা পিন্ধিছিল। অলৈ-তলৈ গ'লে চোলাৰ মোনাত নিজৰী-
কাপ এটা আৰু হাতঘড়ীটো তেওঁ কদাপি নেৰিছিল। কিন্তু বয়স
হ'লে মানুহ পাহৰা হয়। ফুকনৰো তেনে হৈছিল। তাকো হৈছিল
এদিন তেওঁ চকবদত চিকাৰলৈ যাওঁতে। হাতঘড়ীটো ঘৰতে থাকি
গ'ল। ফুকনৰ নিজৰ কথাৰে কওঁ--“চিকাৰলৈ আহিলে পুৱতি নিশা
তিনি-চাৰি বজাৰ ভিতৰত উঠিবই লাগিব, নহ'লে চিকাৰ মিছা।
এবাৰ ঘড়ীটো পাহৰি এৰি থৈ আহিছিলো। খঙে-ক্ষোভে চিকাৰৰ
উৎসাহ দমাই দিয়াত বৃদ্ধ মিকিৰ স্বৰ্গীয় কাতিৰাম ওৰফে কাতি চকী-
দাৰে মুখভৰা হাঁহি লৈ আশ্বাস দি ক'লে--“মোৰ এটা ঘড়ী আছে, আনি
দিম। তই একো চিন্তা নকৰিবি।” তাৰ ঘড়ী থকা শুনি অলপ আচ-
ৰিত হ'লো। তথাপিও আশীৰ্বহীয়া বৃদ্ধ মিকিৰৰ কথা মানি ললোঁ।
অলপ পিছতে সি এটা বৰ বাৱাল কুকুৰা আনি দি ক'লে--“নে ঘড়ী।
চাৰি দিব নেলাগে। বাতি চাকি লগাই চাবও নেলাগে। তিনি ৰাজি
আধা ঘণ্টাত সি এবাৰ-দুবাৰ মাতিব। উঠিলে উঠিবি নুঠিলে নাই।

আকৌ পাঁচ বজাত মাতিব। কেতিয়াবা ঘড়ীৰ লগত মিলাই চাৰি,
ঠিক পাৰি।”

বুঢ়া মিকিৰে কোৱা কথা যে সঁচা তাত আমাৰ সন্দেহ নাই।
বাৱাল কুকুৰাৰ মাত এলাৰ্মৰ চৈধ্য পুৰুষ।

মুঠৰ ওপৰত সেই সময়ৰ 'ৱেষ্ট এণ্ড ৱাট্‌চ কোম্পানী'ৰ হাতঘড়ী
বা 'কাতিৰামৰ কুকুৰা-ঘড়ী'য়ে ফুকনক এৰা নিদিছিল।

দেশভক্ত ফুকন

ৰাজনৈতিক ক্ষেত্ৰত ফুকন অতি বিচক্ষণ পুৰুষ আছিল। অসমৰ প্ৰথম সৰ্বপ্ৰধান জাতীয় অনুষ্ঠান হ'ল 'অসম এছোচিয়েছন'। ১৯০৩ খৃষ্টাব্দত অসমৰ মণিকচন্দ্ৰ বৰুৱা, বি-এ জগন্নাথ (জগন্নাথ বৰুৱা), ঘনশ্যাম বৰুৱা, কমলাকান্ত ভট্টাচাৰ্য, বাধানাথ চাংকাকতী প্ৰভৃতিৰ বিশেষ যত্নত এই অনুষ্ঠানটো প্ৰতিষ্ঠিত হয়। এই অনুষ্ঠানটোৱে দেশৰ অনেক মঙ্গল সাধন কৰিছিল। ১৯২১ চনত কংগ্ৰেছ অতিকৈ শক্তি-শালী হোৱাত অসম এছোচিয়েছনৰ সদস্যসকলৰ বেছিভাগে কংগ্ৰেছৰ গুৰিত মহাত্মা গান্ধী থকাত তালৈ ঢাল খালে। পিছত এই অনুষ্ঠান লোপ পায়। তৰুণ ফুকনেও এই অনুষ্ঠানত থাকি লগৰ সকলক জটিল সমস্যাবোৰৰ সমাধানত বৰ সহায় কৰিছিল।

১৯২০ চনটো ভাৰতৰ স্বাধীনতা আন্দোলনৰ নবযুগৰ বছৰ। এই চনতে মহাত্মা গান্ধীৰ অসহযোগ আন্দোলনৰ বাণী ভাৰতৰ চুকে-কোণে দশোদিশে বিয়পি পৰে। মহাত্মা গান্ধীয়ে লগত সহকৰ্মী কেইজনমানক লৈ ভাৰতবাসীক উদ্ধুদ্ধ কৰিবলৈ চাৰিওদিশে ভ্ৰমণ কৰিলে। কলিকতাত বহা ১৯২০ চনত জাতীয় কংগ্ৰেছ মহাসভাত লালো ৰাজপৎ ৰায়ৰ সভাপতিত্বত মহাত্মা গান্ধীৰ অসহযোগ আন্দোলনৰ প্ৰস্তাৱ গৃহীত হ'ল। তাৰ ফলত স্কুল-কলেজ, ওকালতি, কাউন্সিল, চৰকাৰী চাকৰি আৰু বিলাতী বস্তু বৰ্জনৰ ধুমুহা চাৰিওফালে প্ৰবলভাবে বৰলৈ ধৰিলে। মহাত্মা গান্ধীৰ উদ্ভেজক আহ্বানত কি হিন্দু, কি মুছলমান দলে দলে এই অহিংস আন্দোলনত জঁপিয়াই পৰিল।

অসহযোগ আন্দোলনৰ চৌ অসমতো সোমাল। অসমত প্ৰথম চন্দ্ৰনাথ শৰ্মা আগবাঢ়িল। বোহিণী হাতীবৰুৱা লগ লাগিল। তৰুণ

ফুকন, নবীন বৰদলৈ বগভূমিত নামিল। আৰু ভালেমান লাগি গ'ল। ফুকন আৰু বৰদলৈৰ নেতৃত্বত আলোড়িত হৈ অসম পুনৰ লাচিতৰ অসম হ'ল।

১৯২১ চন, ১৮ আগষ্ট। মহাত্মা গান্ধী সদলবলে অসমলৈ আহিল। মহাত্মা গান্ধী ফুকনৰ ঘৰত উঠিছে। লগত মহম্মদ আলি, বেগম আলি, চি-ৰাজাগোপালাচাৰী, সৰোজিনী নাইডু, যমুনাকান্ত ৰাজাজ আৰু মহাত্মাৰ ছেক্ৰেটাৰী কৃষ্ণ দাস বঙালী ডেকা, অসহযোগত ফুকন আৰু কেইবাজনো। সেই দিনা গুৱাহাটী উথল-মাথল। ভবলুমুখ উদুলি-মুদুলি। ফুকনৰ ঘৰত উলাহ-মালাহ। সেই কেইদিন ফুকনৰ ঘৰ হৈছিল পুণ্যক্ষেত্ৰ, কৰ্মক্ষেত্ৰ আৰু আনন্দধাম।

১৯ আগষ্ট। সময় আবেলি। ফুকনৰ টোলৰ সমুখত বিৰাট সভা। মহাত্মাই বক্তৃতা দিব। সভাখলি লোকাৰণ্য। দশোদিশে মানুহৰ ভিৰ। সভাৰ সময় চমু চাপিল। টোলৰ মাজখণ্ডত ওখ সভামঞ্চ। ফুকনে বঙলাৰ পৰা মহাত্মা গান্ধী আৰু বাকী কেইজনক মঞ্চলৈ আগবঢ়াই আনিলে। লগে লগে 'জয় মহাত্মা গান্ধীকি জয়, জয় ফুকনৰ জয়'—অজস্ৰ জনকণ্ঠৰ পৰা চাৰিওফালে নিগৰি গ'ল। সভাৰ আৰম্ভণিতে ফুকনে থিয় হৈ ক'লে—“সমবেত ৰাইজ! মহাত্মাই এতিয়া আপোনালোকক অসমলৈ অহাৰ উদ্দেশ্য বহলাই হিন্দীত ক'ব। মই তাকে অসমীয়াতে কৈ যাম। আপোনালোকে নীৰৱে শুনি যাব। এয়ে মোৰ অনুৰোধ।” ফুকনে কোৱাৰ লগে লগে ৰাইজ নিস্তব্ধ হৈ মহাত্মাই কি কয় শুনিবলৈ বৈ থাকিল। মহাত্মাই ক'বলৈ থিয় হ'ল। ক'লে হিন্দীত। অলপ কৈ বহিল। ফুকন লগে লগে উঠিল। ক'লে অসমীয়াত। হবহ ক'লে। মহাত্মাৰ কোনো কথা বাদ নপৰিল। ফুকন বহে, মহাত্মা উঠে আৰু কয়। মহাত্মা বহে, ফুকন উঠে আৰু কয়। এই দৃশ্য কি মনোৰম! মহাভাৰতৰ কুৰুক্ষেত্ৰ ৰণথলিত ৰথৰ ওপৰত কৃষ্ণ-অৰ্জুনৰ তত্ত্বমূলক প্ৰশ্লোত্তৰৰ দৰে। মহাত্মাৰ ভাষণ, ফুকনৰ অনুবাদ। মহাত্মাৰ আকৰ্ষণ, ফুকনৰ সন্মোহন। মহাত্মাৰ দৈৱশক্তি, ফুকনৰ যাদুশক্তি। মহাত্মাৰ বক্তৃতা শেষ হ'ল। সন্ধ্যা

হওঁ হওঁ । আজিকালিৰ দৰে তেতিয়া মাইক নাই, লাইট নাই । সভামণ্ডপৰ সমুখত বিলাতী কাপোৰৰ দ'ম । সভামণ্ডপৰ পৰা মহাত্মা নামিল । ফুকনো নামিল । আন নেতাসকলো নামিল । মহাত্মাই সোঁহাতত জোৰ এডাল লৈ বাইজক ক'বলৈ ধৰিলে--“আপোনালোকে মোক ইমান দুৰলৈ মাতি অনাৰ উদ্দেশ্য কি ? আপোনালোকে কেৱল মোৰ বক্তৃতা শুনি ঘৰলৈ উলটি গৈ মনে মনে বহি থাকিব নে ? জালি-ৱানৱালাবাগৰ দুৰ্ঘটনা আৰু খিলাফতৰ প্ৰতি অন্যায় মোৰ মনত বৰ কষ্ট দি আছে । এইবিলাক গুচাবলৈ আৰু ভাৰতক স্বাধীন কৰিবলৈ আপোনালোক সাজু আছে নে ? আপোনালোকে যদি কেৱল মোক চাবলৈ আৰু মোৰ বক্তৃতা শুনিবলৈ আহিছে তেনেহলে আপোনালোকক হাতযোৰ কৰিছো । মোক উলটি যাবলৈ অনুমতি দিয়ক ।” ফুকনে মহাত্মাৰ হিন্দীখিনি তেনেকৈ অসমীয়াত কৈ দিয়াত প্ৰায় পঁচিছ হাজাৰ মানুহৰ মুখৰ পৰা বজনজনাই গ'ল--“আপোনাক আমি যাব দিব নোৱাৰোঁ । আপুনি আমাক যি কৰিবলৈ কয় তাকে মানিম ।” তেতিয়া মহাত্মাই “স্বৰাজ লাভৰ একমাত্ৰ উপায় অহিংস-নীতি পালন আৰু বিলাতী কাপোৰ আৰু বাগীয়াল দ্ৰব্য বৰ্জন” এইবুলি কৈ মহাত্মাই জোৰডাল জ্বলাই বিলাতী কাপোৰৰ প্ৰকাণ্ড দ'মটোত জুই লগাই দিয়াত দপদপকৈ জুই জ্বলিবলৈ ধৰিলে । মহাভাৰতৰ যুগত সৰ্পযজ্ঞত চাৰিওদিশৰ পৰা সাপবিলাক আহি যজ্ঞৰ জুইত পৰি মৰাৰ দৰে মানুহৰ গাৰ পৰা বিলাতী চোলাবোৰ জ্বলি থকা দ'মটোত পৰি পোৰা যাবলৈ ধৰিলে । ফুকন-ফুকননীৰ বৰ দামী দামী প্ৰায় ডেৰহাজাৰ-দুহাজাৰ টকা মূল্যৰ ধুনীয়া ধুনীয়া পোছাকবোৰো এই দ'মতে পোৰা গ'ল । এই জ্বলি থকা দ'মটোত ইমান বিলাতী কাপোৰ জমা হৈছিল যে পিছদিনা পুৱালৈকেও জুই নুমোৱা নাছিল । ইও এক বৃহৎ অগ্নি-পৰীক্ষা । ইও এক বাইজৰ দীক্ষা । ইয়েই মহাত্মাৰ মহৎ শিক্ষা । ইয়েই হ'ল জনসমাজৰ স্বাধীনতাৰ প্ৰবল লিপ্সা ।

পিছদিনা পুৱা উজান বজাৰৰ নাট্যমন্দিৰত মহিলাসকলৰ সভা । সভাত মহাত্মা গান্ধী, মহম্মদ আলি, বেগম আলি, তৰুণ ফুকন প্ৰভৃতি । চন্দ্ৰপ্ৰভা শইকীয়ানীয়ে মহাত্মা গান্ধী, মহম্মদ আলি, বেগম আলিক অতি-

নন্দন জনাইছে । ফুকনে অসমীয়া কৰি শুনাইছে । মহম্মদ আলিয়ে উৰ্দুত তেজী ভাষণ দিছে । ফুকনেও সমানে তেজী অসমীয়াত অনুবাদ কৰি কৈ গৈছে । ফুকনৰ অপূৰ্ব অনুবাদ শক্তিত মহিলা আৰু পুৰুষ মুগ্ধ আৰু সন্তুষ্ট । মহাত্মায়ে ফুকনৰ এই শক্তিত মুগ্ধ হৈছিল । থোৰতে ক'বলৈ হ'লে দেশভক্ত ফুকন আৰু কৰ্মবীৰ বৰদলৈয়ে অসমৰ ৰাজনীতিত যি অৰিহণা যোগাই গ'ল তাৰ তুলনা নাই । দুয়োজনে দেশনেতা হৈ উপজিছিল বুলি ক'ব পাৰি । মানুহে কয়--

বলি বীৰ, বালী বীৰ, অৰ্দ্ধ হনুমান
নহ'ব নোলাব বীৰ কৰ্ণৰ সমান ।

আমিও সেই সুৰতে সুৰ মিলাই ক'ব পাৰোঁ, অসমত নহ'ব নোলাব নেতা ফুকনৰ সমান, বৰদলৈৰ সমান ।

এইদৰেই হ'ল মহাত্মা ভাৰতৰ সৰ্বশ্ৰেষ্ঠ নেতা । এইদৰেই হ'ল ফুকন অসমৰ দেশভক্ত নেতা ।

দেশভক্ত ফুকনৰ ৰাজনৈতিক জীৱনৰ বিষয়ে আৰু বহুত জানিব-লগীয়া কথা আছে । সেইবোৰ ডাঙৰ কিতাপত পঢ়িবলৈ পাবাইক ।

বহুগুণবিশিষ্ট ফুকন

ফুকনৰ জীৱন-দৰ্শন, ব্যক্তিত্ব সাহ, শাৰীৰিক বল, মানসিক শক্তি, সহনশীলতা, বাক্পটুতা, কষ্টসহিষ্ণুতা, উদাৰতা, উপস্থিত-বুদ্ধি আদি গুণবোৰ অসাধাৰণ আছিল। তাৰে কেইটামান উদাহৰণ দিওঁ শুনাহক :

(১) ফুকনৰ মুখত অনবৰত লাগি থকা মনমোহা মিচিকিয়া হাঁহিটি পাহৰিব নোৱাৰি। কোনোকালে ফুকনক নিৰানন্দ অৱস্থাত দেখা নগৈছিল। ফুকনৰ মুখত ‘আনন্দম্’ জীৱন-দৰ্শন আনন্দম্’ উচ্চাৰণ কৰা প্ৰায়ে শুনা গৈছিল। মন মাৰি আৰু বেজাৰ কৰি থকা, ঘৰুৱা অশান্তিত কষ্ট পাই থকা কোনো কোনো বন্ধু-বান্ধব, আত্মীয়-স্বজন তেওঁৰ তালৈ আহি মনৰ দুখ পাতলাইছিল। তেওঁ ডেকা-গাভৰুক কৈছিল—“আনন্দত থাকিবা। আনন্দই জীৱন।” এয়ে আছিল তেওঁৰ জীৱন-দৰ্শন।

(২) ফুকন ঘৰে-বাহিৰে ‘ফুকন চাহাব’ বুলি জনাজাত আছিল। ১৯১৮-১৯ চনৰ কথা। কেতিয়াবা কিবা কামত ফুকন কলিকতালৈ যাবলগীয়া হ’লে গুৱাহাটী বেল-ষ্টেছন মাণ্টৰলৈ নিজৰ চাপ্ৰাহীৰ হাতত লিখি পঠায়। (তেতিয়া ফোনৰ ব্যৱহাৰ ফুকন চাহাব নাছিল) যাতে ডাকগাড়ীখন দুই-তিনি মিনিটৰ কাৰণে ভৰলুৰ বেল-দলঙৰ ইপাৰে ৰাখে। ফুকনো যথা সময়ত আহি থাকে। ডাকগাড়ী আহে, গাৰ্ডে ৰথায়।

ফুকন প্ৰথম শ্ৰেণীৰ কোঠাত উঠে। বেলগাড়ী এৰে। ওচৰৰ মানুহ, ল’ৰা-ছোৱালীয়ো লৰি লৰি আহি চায়। ফুকন গুৱাহাটী পাবৰ দিনাও এইদৰে ডাকগাড়ী একে ঠাইতে ৰয়। ফুকন নামে, ঘৰলৈ আহে। তেতিয়া ইংৰাজৰ প্ৰবল প্ৰতাপ। সেই কালত এইদৰে বেলগাড়ী ৰখাই অহা-যোৱা কৰা এলাপেচা মানুহৰ কাম নাছিল। ই জানো কম ব্যক্তিত্বৰ কথা? সেই কালত অসমৰ ইংৰাজ চিফ কমিছনাৰ (পিছত গৱৰ্ণৰ) চাহাবেহে কেৱল দৰকাৰ বুজি তেনেকৈ বেলগাড়ী ৰখাব পাৰিছিল। ফুকনৰো ব্যক্তিত্ব তেনে শক্তিশালী আছিল কাৰণেহে তেওঁ তেনেকৈ বেলগাড়ী ৰখাব পাৰিছিল।

(৩) স্বৰ্গীয় কামাখ্যাবাম বৰুৱাৰ চতুৰ্থা জীয়েক শ্ৰীনিৰ্মলা দেৱীৰ বিয়াৰ দিনা ৰাতি দৰা শ্ৰীতীৰ্থনাথ শৰ্মা আৰু বৰষাণী মণ্ডলদেৱ পৰা আহি অঞ্চলান্তৰ কাষৰ মাজগাঁৱৰ ঘাটত বৈ আছে। ফাগুন মাহ। ভয়ানক পচোৱা বতাহ। বন্দবস্ত কৰি থোৱা মাৰনাৰৰ নাৰবীয়া কেইজনে বৰ আৰু বৰষাণীক ইপাৰলৈ পাৰ কৰি আনিবলৈ সাহ কৰা নাই। সৰুট উপস্থিত হ’ল। বিয়াৰ লগত পাৰ হওঁ হওঁ। কইনা পক্ষৰ যি কেইজন লোক বৰষাণীক নিবলৈ আহিছিল তেওঁলোকে এই-পাৰে ফেৰীঘাটলৈ আহি ‘ইগ্ৰেট’ জাহাজখনৰ চাৰেওক জগাই সকলো কথা কোৱাত চাৰেংজনে ক’লে—“জিলাৰ বৰচাহাবৰ অনুমতি নাপালে আমি জাহাজ এৰিব নোৱাৰোঁ।” আৰু লাগিল লেঠা। ৰাতি একমান বাজিছে। বৰচাহাবজন ইংৰাজ। ইমান ৰাতি সাধাৰণ লোকে চাহাবক জগোৱা কম কথা নহয়। কি কৰে এতিয়া! কেই-জনমান ফুকনৰ তালৈ মটৰগাড়ীৰে গ’ল। ফুকন টোপনিত। এতিয়া তেওঁক জগায় কোনে? ইও এক সমস্যা হ’ল। মৰসাহ কৰি কামাখ্যাবাম বৰুৱাৰ দ্বিতীয় বিয়ে স্বৰ্গীয় বাসুদেৱ গোস্বামীয়ে থিৰিকীৰ কাষত মাতিবলৈ ধৰিলে—“সাৰি পাইছি না?”

“কোন?”

“মই বাসুদেৱ গোসাঁই।”

“কিয় আহিল ইমান ৰাতি?”

“আহকচোন বাহিৰোক। কিয়া আহুছোঁ আপনাক কওঁ।”

ফুকন ওলাই আহিল। বাসুদেৱ গোসাঁয়ে সমস্ত বিপদৰ কথা ক’লে

“বাক বলক” এই বুলি শোৱা জাঙিয়াটো আৰু বনিয়নটোৰে চুটি লাঠীডাল হাতত লৈ ফুকন গোসাঁইহঁতৰ লগত মটৰগাড়ীৰে গুৱাহাটী ফেৰীঘাট পালেহি। তেওঁ চাৰেওক মতাৰ লগে লগে সি উঠি আহিল। “জাহাজ চ’লা।”

কোনো প্ৰশ্ন নাই। ফুকন চাহাবৰ হুকুম। মানিবলৈ চাৰেং বাধ্য।

জাহাজ সিপাৰ পালেগৈ। বৰষাণী জাহাজত উঠি ইপাৰ পালেহি। এনেকুৱাই আছিল ফুকনৰ অসাধাৰণ ব্যক্তিত্ব।

(৪) চকৰদত হাতী চিকাৰলৈ যাওঁতে চাতাৰগাঁৱত বাস কৰা গাৰো গাঁওবুঢ়াৰ শাহৰেকে ফুকনক কৈছিল—“তই আন বছৰো আহিছিলি নহয়? তই আমাৰ ৰাজা নহয়? তই আসামৰ ৰাজা, আমাৰো ৰাজা। সিবাৰ একদিন থাকিলি। ইবাৰ তিনদিন থাকিব দি। আমি হাতী দেখাই দিম। ভয় নকৰং দে, মাৰে যদি মাৰবো। ধান খালি আৰ মাৰাও ভাল।” ফুকনৰ ব্যক্তিত্বৰ কাৰণেইতো আনকি গাৰোৱানী বুঢ়ীৰ মুখতো “তই আসামৰ ৰাজা” কথাখিনি ওলাইছিল।

(৫) ফুকন বিলাতৰ পৰা আহিছে। কলিকতাত বেৰিষ্টাৰি কৰিছে। ঘৰলৈ মাজে মাজে আহে। ফুকন তেতিয়া চফল ডেকা, তেজে-পানীয়ে গাল ফুটো ফুটো। ততে অনবৰত ইংৰাজী পোছক। অবিকল চাহাবজনৰ দৰে খোজে-কাটলে, চলনে-ফুৰণে বাক্য-বচনে।

ফুকন এবাৰ ধুবুৰীত উজনিমুৱা ডাকজাহাজত উঠিল। প্ৰথম শ্ৰেণীৰ কেবিনত যাব। কেবিনত উজনিৰ ফালৰ চাহ বাগিছাৰ চাহাব-মেম দম্পতি উঠিছে। চাহাবজনে ফুকনক কেবিনত সোমাবলৈ দিয়া

নাই। ফুকন সোমাবই। চাহাবৰ ভাব, ক’লা আদমি যাব নোৱাৰে। ফুকনতো অলপধুৱা মানুহ নহয় যে চাহাবজনক ভয় কৰি মনে মনে থাকিব। দুয়োৰো প্ৰথমে তৰ্কাতকি, পিছত খঙাখঙি, শেষত হতাহতি হওঁ হওঁ। শেষত ফুকনে চাহাবজনক এটা গেমেছা ভুকুতে কেবিনৰ দুৱাৰমুখতে বগৰালে। ফুকনে চাহাবজনক এনেভাৱে গৰা মাৰি ধৰিলে যে চাহাব আৰু কোনোমতে উঠিব নোৱাৰিলে। মেমজনীৰ হাহাকাৰ লাগিল। তেওঁ ফুকনৰ হাতত ধৰি জয়দেউ কাকুতি কৰি ক’লে—“ক্ষমা কৰক, ক্ষমা কৰক। তেওঁ মোৰ স্বামী। তেওঁক এৰি দিয়ক। তেওঁ আপোনাক বাধা দিয়াটো ভুল হৈছে।”

ফুকনৰ আছিল মানৱতা, ফুকন আছিল সহানুভূতিশীল। ফুকনে চাহাবজনক এৰি দিলে। চাহাবজনে ফুকনক ক্ষমা খুজিলে, কৰমৰ্দন কৰিলে, কেবিনৰ ভিতৰত দুয়ো আথেবেথে বহুৱালে। দুয়ো ফুকনৰ ব্যক্তিত্ব বুজিলে। দুয়ো তেওঁক সন্মান কৰিলে। তিনিও বৰ বন্ধু হৈ পৰিল। অন্তত গুৱাহাটীঘাটত ফুকন নামিল। চাহাব-মেম পুনৰ সেই জাহাজেৰে ডিব্ৰুগড়মুৱা হ’ল।

(৬) ১৯১৮ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহৰ কথা। ঘটনাটো হ’ল তেজপুৰৰ ওচৰৰ আঠৰিখাত বাগিচাৰ কৰ্মচাৰীবিলাকে আবকাৰী মহলৰ মানুহ এজনক মাৰধৰ কৰাত এটা ডাঙৰ মকদ্দমা হয়। ১৯১৮ চনৰ এপ্ৰিল মাহত ‘অৰ্জুন’ নামৰ ডাকজাহাজত গুৱাহাটীৰপৰা আচামীৰ পক্ষত তৰুণ ফুকন, ললিতমোহন লাহিড়ী, মহেন্দ্ৰ লাহিড়ী, যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা আৰু ফৰিয়াদী পক্ষত কালীচৰণ সেন, গৌৰীকান্ত তালুকদাৰ, ৰোহিণীকুমাৰ চৌধুৰী প্ৰভৃতি উকীলসকল একেলগে একেখন জাহাজতে তেজপুৰলৈ যায়। ইংৰাজী ‘ষ্টেটছমেন’ কাকতৰ মাদ্ৰাজী বাতৰি-যোগনিয়াৰ আৰ, ডি, শৰ্মাও একেলগে গৈছিল। মাদ্ৰাজী শৰ্মা প্ৰথৰ বুদ্ধিৰ, বৰ কথকী আৰু ফৰ্ফৰ্ফে ইংৰাজী কয়। ফুকনৰ স্বাস্থ্য, চেহেৰা, ধৰণ, কথাত আকৰ্ষিত হৈ তেওঁ ওচৰলৈ গৈ ফুকনৰ কাষ পালে। ভৰা লুইতৰ দুইপাৰৰ দৃশ্য দেখি মাদ্ৰাজী শৰ্মা মুগ্ধ। আনন্দত তেওঁৰ মুখৰ পৰা নানা সংস্কৃত আৰু তামিল শ্লোক ওলাবলৈ ধৰিলে।

একে ঠাইতে বব নোৱাৰি কামলৈ আহি ফুকনক সুধিলে—“মি: ফুকন! এনে শ্লোক আপোনালোকৰ ভাষাতো আছে নে? গাই শুনাবনে?”

তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ ফুকনে তপবাই ক’লে—“এহ কিয় নহ’ব? ইয়াতকৈও ভাল শ্লোক আছে। শুনক বাক।” এই বুলি কৈ লগৰ সকলক নাহাঁহিবলৈ চকুটিপ দি এটা অভূত স্বৰচিত শ্লোক গাই শুনালে। মাছ-বজাৰত পোহাৰী বাইহঁতে মাছ দৰালে যিবিলাক অবাইচ মাত মাতে তাৰে শ্লোকটো সুৰ লগাই মাতি ফুকনে ক’লে—“মিঃ শৰ্মা! শ্লোকটো কেনে পালে? আগতে এনে শ্লোক শুনিছিল নে?”

মাদ্রাজী শৰ্মাই ক’লে—“কি সুন্দৰ শ্লোক! কি মধুৰ শ্লোক! কি উৎকৃষ্ট শ্লোক! মই কিমান ঠাই ফুৰিলোঁ, ক’তো ক’বো মুখত এনে শ্ৰুতিমধুৰ শ্লোক শুনা নাছিলো। আপোনাৰ মুখতহে প্ৰথম শুনিলো।”

ইফালে ফুকনৰ লগৰসকলৰ কেইজনমানে উপায় নাপাই মুখত কমান্ধৰে সোপা দি একাষৰীয়া হৈ কোনোমতেহে হাঁহি বথাব পাৰিছিল। ফুকনৰ এনে ধৰণৰ কথাৰ অন্ত নাই।

(৭) এবাৰ দেউতা (স্বৰ্গীয় জগন্নাথ বুজবৰুৱা, তেতিয়া ছাব-ডেপুটী কলেজৰ) আৰু মই (৮ম মান শ্ৰেণীৰ হাইস্কুলৰ ছত্ৰ) বৰপেটাৰ পৰা আহিছোঁ। আমিনগাঁৱত বেলগাড়ীৰ পৰা নামি দেউতাৰ লগত পাব কৰা জাহাজৰ বোটখনত উঠিছোঁ। তৰুণ ফুকনকো বোটত দেখিলোঁ। তেওঁ দেউতাৰ লগত কথা পাতিছে। বোটখন যথা সময়ত পাণ্ডুঘাটত লাগিলহি। আমি নামিলোঁ। গধূলি হৈছে। তেতিয়া বিজুলী চাকি হোৱা নাই। গুৱাহাটী নগৰৰ আলিত আঁতৰে আঁতৰে লোহাৰ খুটাত কেবাচিন তেলৰ চাকি। আমি এখন সৰু বাছত উঠিলোঁ। ফুকন ড্ৰাইভাৰৰ কাষত, দেউতা আৰু মই আনৰ লগত পাছৰ আসনত বহিলোঁ। ড্ৰাইভাৰে ফুকনক কলে—“হজুৰ! গাড়ীখনৰ বাওঁফালৰ লাইটটো নক্ৰলে।” ফুকনে ক’লে—“বাক, একো কথা নাই। তুমি চলোৱা। মই মোৰ টৰ্চটো জ্বলাই থাকিম।” ড্ৰাইভাৰে গাড়ী চলালে। কৃষ্ণপক্ষ। চাৰিওফালে ঘোপমৰা আন্ধাৰ।

ভবলুমুখৰ দলং পালেহি। তেতিয়া কাঠৰ দলং। কাষতে পুলিচ-থানা। ফুকনে কবিলে কি? ইচ্ছা কৰি টৰ্চ লাইটটো দলং পোৱাৰ আগতেই নুমাই দিলে। পুলিচ এটাই ক’লে—“ড্ৰাইভাৰ। লাইট এটা নাই। গাড়ী ৰাখ।” ড্ৰাইভাৰে গাড়ী ৰাখিলে। পুলিচ সমুখলৈ আহিল। দেখে যে স্বয়ং ফুকন চাহাব। তেতিয়া পুলিচে ভয়তে ক’লে—“ড্ৰাইভাৰ! গাড়ী চলোৱা, চলোৱা, বব নালাগে।” ড্ৰাইভাৰে গাড়ী চলালে। এনেকুৱা ফুকনৰ অপূৰ্ব ব্যক্তিত্ব। এয়া হ’ল ১৯২৫ চনৰ কথা।

ছাত্রহিতৈষী ফুকন

“চৰিত্ৰই হৈছে মানুহৰ পৰম বস্তু”—এয়া স্মাইল্‌ছৰ উক্তি । ফুকনে ঘৰে-বাহিৰে চেমনীয়া আৰু ডেকাৰ ক্ষেত্ৰত এই বিষয়ত বৰ নজৰ দিছিল । তেওঁ স্কুল-কলেজৰ ছাত্ৰবিলাকক প্ৰায়ে কৈছিল—
 “First character, then health, then education”—
 “প্ৰথমে চৰিত্ৰ, তাৰ পিছত স্বাস্থ্য, তাৰ পিছত শিক্ষা ।” তেওঁৰ তালৈ ছাত্ৰ তেনেকৈ নগৈছিল । ডেকা ছাত্ৰবিলাকৰ বেছিভাগে তেওঁৰ কাষ চাপিবলৈ সাহ নকৰিছিল । কিন্তু ছাত্ৰৰ যি কোনো অনুষ্ঠানলৈ তেওঁক মাতিলে তেওঁ নোযোৱাকৈ নাথাকিছিল । ছাত্ৰ-সমাজৰ বা-বাতৰি তেওঁ সততে ৰাখিছিল আৰু নানা দিহা-পৰামৰ্শ দি এই উষ্টি অহা সমাজটোক টনকিয়াল কৰি ৰাখিছিল । ছাত্ৰ-সমাজেও তেওঁক ১৯২৮ চনৰ অক্টোবৰত তেজপুৰত বহা “অসম ছাত্ৰ সন্মিলন”ৰ ১৩শ অধি-বেশনৰ সভাপতিৰ আসনত বহুৱাই যথোচিত সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰিছিল । ফুকনে এই সভাত দিয়া ভাষণ অতি প্ৰাণস্পৰ্শী হৈছিল । কেইটিমান কথা উদ্ধৃত কৰিলোঁ—

“পুথিত লিখা কথাৰ প্ৰতি আস্থা নহ’লে, গুৰুৰ প্ৰতি ভক্তি নাথাকিলে, বিদ্যা লাভ কৰা সহজ নহয় । ছাত্ৰ-জীৱনতেই ভবিষ্যৎ জীৱন-যাত্ৰাৰ সমল গোটাই ল’ব লাগিব । তাকেই একনিষ্ঠ, দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ আৰু ব্ৰহ্মচৰ্য্য-ব্ৰতধাৰী নহ’লে কৰা টান ।

ছাত্ৰ-জীৱন অতি সুখৰ আৰু অতি মধুৰ, কিন্তু অতি কঠোৰ । বিধি-নিষেধৰ দ্বাৰাই সংযত কৰি ৰাখিব লাগে । অলঙ্কাৰ গঢ়াবৰ কাৰণে সোণ যেনেকৈ গলাই, পিটি, পৰিষ্কাৰ আৰু কোমল কৰি ল’ব লাগে, জীৱন অলঙ্কৃত কৰিবলৈ হ’লে সেইদৰে বিধি-নিষেধাদি পূৰ্ণ

কঠোৰ শাসনেৰে ছাত্ৰ-জীৱন পৰিত্ৰ আৰু নম্ৰ কৰি ল’ব লাগিব । শৰীৰ আৰু মনৰ বল সঞ্চয় কৰি জীৱন-যুদ্ধৰ কাৰণে সাজু হ’ব লাগিব ছাত্ৰ-জীৱনতেই । সত্যই বিদ্যা । অবিদ্যা অৰ্থাৎ অসত্য পৰিহাৰ কৰি, সত্যৰ লগত নিগাজী সম্বন্ধ ছাত্ৰ-জীৱনতেই পাতি ল’ব লাগিব । ছাত্ৰ-জীৱনতে সত্যৰ চিনাকি নাপালে সংসাৰী হৈ সত্যনিষ্ঠ হোৱা টান । বিদ্যাৰ আৱশ্যকতা মনুষ্যত্বৰ পূৰ্ণবিকাশ লাভ কৰি নিত্যানিত্যৰ জ্ঞান লাভ কৰাৰ কাৰণে—শিক্ষাৰ আৱশ্যকতা নিজক আৰু দেশবাসীক দায়িত্বপূৰ্ণ নাগৰিক কৰি তোলা ।”

ওপৰৰ কথাখিনি আজিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীবিলাকেও স্মৰণ কৰি জীৱন-পথত আগবাঢ়ি যাব লাগিব যাতে নিজৰ আৰু দেশৰ উন্নতি হয় । ‘ভাষণ-মালা’ নামৰ গ্ৰন্থত সন্নিবিষ্ট ফুকনৰ অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ (তেজপুৰ) ভাষণখন মনোযোগ দি পঢ়ি চাবাচোন । বহু ভাল কথা জানিব পাৰিবা ।

সাহিত্যিক ফুকন

ফুকনৰ পৰিয়াল বা বংশৰ হলিবাম টেকীয়াল ফুকনৰ “কামৰূপ যাত্ৰা পদ্ধতি” (সংস্কৃত) আৰু “আসাম বুৰঞ্জী” (বঙলা), আনন্দৰাম টেকীয়াল ফুকনৰ “অসমীয়া ল’ৰাৰ মিত্ৰ”, বলৰাম ফুকনৰ “হৰ্ষবিষাদ”, পদ্মাবতী দেৱী ফুকননীৰ “সুধৰ্মাৰ উপাখ্যান” আৰু তৰুণ ফুকনৰ “স্তুতিমালা” অসম সাহিত্য মন্দিৰৰ একোগছি উজ্জ্বল বস্তু। ফুকনে স্কুল-কলেজত পঢ়া দিনৰে পৰা সাহিত্য সেৱাত ধৰে। কলিকতাত কলেজত পঢ়ি থকা কালত তেওঁ বঙলা কবিতা এটা লিখি এখন ডাঙৰ সভাত পাঠ কৰে। এই সভাত সভাপতি আছিল ছাৰ গুৰুদাস বেনাৰ্জী, কলিকতা হাইকোৰ্টৰ জজ। সভাৰ অন্তত সভাপতি বেনাৰ্জীয়ে ডেকা ফুকনক কামলৈ মাতি আনি পৰিচয় লৈ কবিতাটো অতি প্রশংসা কৰি সাহিত্যচৰ্চা কৰি থাকিবলৈ যথেষ্ট উদগনি দিয়ে। ফুকনৰ স্মৃতি শক্তিও বৰ প্ৰখৰ আছিল। স্বৰচিত আৰু আনৰ—বিশেষকৈ ৰবি ঠাকুৰৰ কবিতা তেওঁ অনৰ্গল মুখস্থ মাতিব পাৰিছিল।

ফুকনৰ গদ্য আৰু পদ্য দুয়োটাতে হাত আছিল। প্ৰবন্ধ কবিতাদি লিখাত তেওঁৰ কোনো ধৰাবন্ধা নিয়ম নাছিল। বেছিভাগ ৰাতি দুই-তিনি বজাত সাৰ পালে কবিতাদি লিখিছিল। তেওঁৰ লিখা ভাষা সহজ, সৰল আৰু প্ৰাঞ্জল। পঢ়ি আমনি নালাগে। কেতিয় বা গধুৰ প্ৰবন্ধও লিখিছিল। তেওঁৰ বেছিভাগ প্ৰবন্ধ ‘আৱাহন’ত ওলাইছিল। এতিয়া তেওঁ লিখা কবিতা আৰু প্ৰবন্ধাদি মন কৰা যাওক।

১৯২১ চনৰ “অসহযোগ আন্দোলন”ত শিলচৰ জেলত এবছৰ কাৰাবাস খাটোতে ফুকনে ৫৪টা স্তুতি কবিতা লিখে। কবিতাকেইটা গোটাই “স্তুতিমালা” নাম দি ১৯২৬ চনৰ ১৮ ডিচেম্বৰত স্কুলসমূহৰ ইন্সপেক্টৰ স্বৰ্গীয় দুৰ্গাধৰ বৰকটকীদেৱে প্ৰকাশ কৰে।

“মাতৃ-স্তুতি”ত ফুকনে লিখিছে :

দয়াৰ জীৱন্ত মূৰ্তি ত্যাগৰ প্ৰতিমা
পুত্ৰৰ আৰাধ্যা তুমি আই ;
ঈশ্বৰী স্বৰূপ তুমি তুৱা পাৰ সেৱি
জীৱন্ততে মোক্ষ পদ পাই।

“দশাৱতাৰ স্তোত্ৰৰ” শেষৰ পদখিনি :

ধৰ্ম্ম থাপনৰ হেতু আপোন মায়াত,
যুগে যুগে অৱতাৰ ধৰা অসংখ্যাত।
তুমিয়ে যে গতি মোৰ, গতি নাই আন
দশকাপী ভগৱান কৰা পৰিত্ৰাণ।

সাহিত্যৰথী লক্ষ্মীনাথ বেজবৰুৱাৰ কন্যা দীপিকাৰ “অটোগ্ৰাফ”ত ২০।২।৩১ তাৰিখে ফুকনে এইদৰে হৃদয়স্পৰ্শী এই কেইমুখি লিখি দিছিল :

নিৰাশাত জঁয় পৰা
শতক হিয়াত
লিখি দিয়া আশাৰ লিপিকা ;
অজ্ঞান একাৰে ঢকা
অলেখ প্ৰাণত
জ্বলোৱাহি জ্ঞানৰ দীপিকা।

—তৰুণ দাদা

“আবাহন”ত ফুকনে বাৰটা চিকাৰ-কাহিনী লিখিছিল। আগতে কিছু আভাষ দি অহা হৈছে। ‘অসম প্ৰকাশন পৰিষদে’ প্ৰবন্ধকেইটা “চিকাৰ-কাহিনী” নাম দি কিতাপৰ আকাৰত ১৯৭২ চনৰ ১৮ জানুৱাৰীত প্ৰকাশ কৰিছে।

“খোজকাঢ়ি হাতী বিচাৰি”—কাহিনীটোত ফুকনে কি লিখিছে কেইটামান কথা তুলি দিলোঁ :

“হঠাতে খবৰ পালোঁ, দীপবত হাতী নামিছে। দীপৰ এখন ডাঙৰ বিল। গুৱাহাটীৰ পশ্চিমে ৯ মাইলমান দূৰত।

খবৰ পালেই অলপ বয়-বস্তু লৈ মটৰেৰে যাত্ৰা কৰিলোঁ। চাৰি-মান বজাত।...

মৰণত শৰণ দি দণ্ডি ধৰি লাহে লাহে পৰ্বত বগাবলৈ ধৰিলোঁ। মাজে মাজে বৈ বৈ হাতীয়ে বাঁহ ভঙা শব্দলৈ কাণ কৰিবলগীয়া হৈছিল।.....

এখনেক পিছতে দেখিলোঁ, আমি থকা ঠাইত চাৰিওপিনে সৰুৱে-ডাঙৰে মাইকীয়ে-পোৱালিয়ে পোকৰটামান হাতী। আমি মাজত পৰিলোঁ। খেদি নামাৰিলেও গচকত প্ৰাণ যাব, এই আশঙ্কাত গা কঁপিবলৈ ধৰিলে। ইষ্ট দেৱতাৰ নাম স্মৰণ কৰি বগুৱা বাই কোনোমতে এজোপা ডাঙৰ কাকবাঁহৰ ভিতৰত সোমালোঁগৈ।” ফুকনে লিখা চিকাৰ কাহিনীকেইটা পঢ়িলে গা শিয়ঁৰি উঠে—সেইবোৰত ক্ৰোধান্বিত বাঘ-বাঘিনীৰ ভয়ঙ্কৰ মূৰ্তি, পৰ্বতাকাৰ দঁতাল হাতীৰ পিলাই কোঁচখাই যোৱা ভয়াবহ চাৰনি, জয়াল হাবিৰ নিস্তন্ধতা, বহল পানীৰ থৌকিবাথৌ—এই হবহ বিৱৰণবোৰ পোৱা যায়।

অসম সাহিত্য-সভা—দশম অধিবেশন গোৱালপাৰাত ১৯২৭ চনৰ অক্টোবৰ মাহত বহে। এই সভাৰ সভাপতি আছিল দেশভক্ত তৰুণ-ৰাম ফুকন। তেওঁৰ ভাষণখন নানা কথা আৰু ভাবেৰে ভৰা গতানুগতিক নহয়। পঢ়িলে নতুন ভাব মনলৈ আহে। তাৰে কেইছোৱামান তুলি দিলোঁ :

“অসমৰ পুৰণি সাহিত্য যে ভাৰতীয় কোনো জাতীয় সাহিত্যতকৈ কোনো অংশে হীন নহয় ইয়াক ডাঠি ক’লে অহঙ্কাৰ কৰা নহ’ব, কাৰণ

তাৰ বহু প্ৰমাণ আজিও পোৱা যায়। অসমৰ সেই শিক্ষা, সেই দীক্ষা, সেই তেজ, সেই বল আজি ক’লে গ’ল? জাতিগত জাতীয়তা, পুৰুষা-নুগত বলবীৰ্য আজিও সম্পূৰ্ণ ধ্বংস হোৱা নাই মোৰ দৃঢ় বিশ্বাস। সাধনাৰ অভাৱত মৰাৰ দৰে হৈ আছে। যত্ন কৰা, প্ৰাণ দি পুৰুষাৰ্থ কৰা, নেবেলা পুলিটি বৰষুণ পাই ঠন ধৰি উঠাৰ দৰে লয় পাওঁ পাওঁ হোৱা পুৰণি কীৰ্তি জাতীয়তা পানীছিটা পাই মূৰ্তিমতী হৈ উঠিব।....”

“ভাষা হৃদয়গ্ৰাহী নহ’লে, হৃদয়ত স্পন্দন জন্মাব নোৱাৰিলে—শব্দ শব্দই থাকি যায়; ভাষা শব্দ যোজন মাত্ৰ হয়, কবিতা শব্দৰ মিল-সঙ্গীত হুস্ত দীৰ্ঘ যাত্ৰাৰ সপৰিচালন পদ্ধতি—ইতিহাস লিপিবদ্ধ ঘটনা মাত্ৰ হৈ থাকে।”

“মৃতপ্ৰায় পতিত জাতিৰ একমাত্ৰ সঞ্জীৱনী সুধা হৈছে সেই জাতিৰ অতীত বুৰঞ্জীৰ উদ্ধাৰ আৰু অধ্যয়ন। দেশাত্মবোধ জগাবৰ আটাইতকৈ ভাল উপায় হৈছে বুৰঞ্জী জনা।....”

উক্ত কথাখিনিত ফুকনৰ মাতৃভাষাৰ প্ৰতি টান, স্বজাতিৰ প্ৰতি আস্থা আৰু জন্মভূমিৰ প্ৰতি প্ৰেম ওলাই পৰিছে যিটো আজি উঠি অহা প্ৰত্যেক অসমীয়া চেমনীয়া ল’ৰা-ছোৱালী আৰু যুৱক-যুৱতীৰ অনু-কৰণীয়।

বসিক ফুকন

ফুকনৰ বসিকতা যে কেৱল কথোপকথনত ওলাইছিল এনে নহয়, আনকি লিখাতো বাদ নপৰিছিল। ১৯২১ চনত শিলচৰ কাৰাগাৰত থাকোতে স্তুতিমালা লিখাৰ বাহিৰেও ফুকনে “নিংনি ভাৱৰীয়াৰ গীত” নামেৰে এটা কবিতা লিখিছিল। ই তাহানিৰ “চেতনা”ত ওলাইছিল। ইয়াৰ ভাষা নলবাৰী অঞ্চলৰ গাঁওবাসীৰ কথিত ভাষা। ভাববোৰ সৰল, কথাবোৰ হ’টা—পাকচক্ৰ নাই, লগতে হাঁহিত পেটৰ নাড়ী ডাল ডাল হৈ যায়। এয়া তেওঁ লিখিছে—জেললৈ যোৱাৰ আগৰ বৰ্ণনা :

আক্দিনাখান্ দিপাব্ বেইলা
কাছৰীক লাগি যায়
১০৮ ধাৰাৰ চমান কৰা
কাকাত আখান পাই
হাঁহি মাৰি জেপত সুমে
সহাঁইক লাগি গেল,
বৰদলেকো দিছি বুলি
ফুকনে শুনলাক মেল।

.....
ডিপ্তি কমিছনে ভ.বিচিভি
বিচাৰ কৰবাৰ ঠাই
ঠিক কল্লাক জেলৰ ভিতৰত
নহলি উপায় নাই।

জেলত থোৱা বিৱৰণত তেওঁ আচল কথাকে লিখিছে :
বাঙা চাউলৰ ভাত দিলাক

আধা সিজা নাই,
গৰাহ্ মাৰ্‌লি কেৰাৎ কৰেয়
শিলৰ গুৰা পাই।

জেলৰ নিয়ম কেনেকৈ পালিব লাগে এয়া তাৰ কথা :

এক বুল্লি উঠবা লাগে
দুই বুল্লি বহ,
মূৰ চাপ্ৰে চালাম নেদলি
তাহনাৰ লাগে গহ।

জীৱনৰ নানা ভাগ্য-পৰিবৰ্তনৰ মাজতো যে ফুকনে সাহিত্য সেৱা এৰা নাছিল ই আমাৰ কাৰণে বৰ গৌৰৱৰ কথা।

১৯১৮-১৯ চনৰ কথা। মোৰ মামা স্বৰ্গীয় কামাখ্যাবাম বৰুৱাৰ পৰা শুনা। আগৰ পুৰণি বাৰ-লাইব্ৰেৰী। আৰামী চকীত বহি আছে প্ৰখ্যাত ললিতমোহন লাহিড়ী উকীল। এই সকলো চকী আৰু বেঞ্চত বহি আছে—নবীন বৰদলৈ, মহেন্দ্ৰমোহন লাহিড়ী, সত্যনাথ বৰা, কালী-চৰণ সেনগুপ্ত, কালীৰাম বৰ্মণ, উপেন্দ্ৰনাথ সেন, কামাখ্যাবাম বৰুৱা, গোৰীকান্ত তালুকদাৰ, অম্বিকাপ্ৰসাদ গোস্বামী, শ্ৰীবিষ্ণুৰাম মেধি (প্ৰান্তন গৱৰ্ণৰ) প্ৰভৃতি। তৰুণ ফুকনো আছে। ললিতমোহন লাহিড়ী ফুকন-তকৈ বয়সত বহুতো ডাঙৰ। ফুকনক নাম কঢ়ি মাতে। লাহিড়ীৰ মুখত ইংৰাজী আঠে ফুটা দিয়ে। লাহিড়ীয়ে চকীখনত বহি কিবা ভাবি আছে। এনেতে ফুকনক লাহিড়ীয়ে ক’লে—“ওহে তৰুণ! শুন তোমাকে একটা কথা বলতে চাই।”

ফুকনে ক’লে—“কি বলতে চান বলুন।”

লাহিড়ীয়ে ক’লে—“ইংৰাজী ভাষাটো আমাৰ বৰই ভাল লাগে।”

ফুকনে ক’লে—“কেন?”

লাহিড়ীয়ে উত্তৰত ক’লে—“শুনহে তৰুণ! ইংৰাজী এই শব্দ Propaganda (প্ৰপেগেণ্ডা) আমাৰ বৰ ভাল লাগে। কিন্তু তৰুণ, এৰ প্ৰতিশব্দটো আমাদেৰ ভাষাই এত ভাবছি যে আমি পাচ্ছি না। আচ্চা তোমাদেৰ ভাষাই আছে বল ত?”

ফুকনে ততালিকে উত্তৰ দিলে—“কেন থাকবে না ? আছেত ।”

“কি ?”

“ঘোড়াৰ আগু ।”

লগৰ উকীলসকলৰ খলখলনিৰে বাৰ-লাইব্ৰেৰীটো বজন-জনাই গ’ল । লাহিড়ীয়েও হাঁহি বাখিব নোৱাৰি ক’লে—“ওহে তৰুণ ! আমি তোমাকে গুৰুত্বপূৰ্ণভাৱে জিজ্ঞেস কৰলাম, আৰ তুমি হাস্যোদ্দীপকৰূপে উত্তৰ দিলে । তোমাকে আৰ পাৰছি না ।” সঁচাকৈয়ে ফুকনক উপস্থিত বুদ্ধিত কোনেও বলে নোৱাৰিছিল ।

ফুকন সদালাপীও আছিল । মানুহজন বৰ বসিক আছিল । নানা খুহুটীয়া কথা কৈ তেওঁ বন্ধু-বান্ধবক হঁহুৱাই বাখিছিল । তেওঁ প্ৰায়ে কৈছিল—“আনন্দম্—এইটোইহে আমাক লাগে । ইহে জীৱনৰ আচল বস্তু ।”

ইয়াৰ কাৰণেই ফুকন সকলো অৱস্থাতেই আনন্দযুক্ত আছিল । বেজাৰে তেওঁক সেও কৰিব নোৱাৰিছিল । শোকত জুৰুলা হোৱা মানুহ তেওঁৰ ওচৰলৈ গৈ শোক পাতলাইছিল । তেওঁ তেনে লোকক প্ৰায়ে এইদৰে সান্ত্বনা দিছিল—“সুখ-শান্তিত থকা মানুহৰ কথা নাভাবি তোমাকৈ দুখ অশান্তিত থকা মানুহৰ অৱস্থাটো মন কৰিবাচোন । তেতিয়াহে তুমি নিজৰ শোক পাহৰিবা ।”

বাগ্মী ফুকন

কলিকতা কলেজত পঢ়া দিনৰে পৰা ফুকনৰ বক্তৃতা দিয়া শক্তি প্ৰকাশ পাইছিল । এবাৰ তাত এ-এছ-এল ক্লাবৰ এখন সভা বহিছিল । সভাপতি আছিল স্বৰ্গীয় ৰায়বাহাদুৰ জগন্নাথ বৰুৱা বি-এ । বক্তা আছিল প্ৰেছিডেন্সি কলেজত বি-এ পঢ়ি থকা তৰুণ ফুকন । ফুকনে প্ৰায় আধাঘণ্টা ধৰি অনৰ্গল অসমীয়াত “অসমীয়াৰ অসমৰ প্ৰতি বৰ্তমান কৰ্তব্য” এই লৈ বক্তৃতা দিছিল । সভাত কলেজত এম-এ, বি-এ, এফ-এ পঢ়ি থকা বাধানাথ ফুকন, লক্ষ্মীনাথ শৰ্মা, বিষ্ণুপ্ৰসাদ দুৱৰা, যোগেন্দ্ৰনাথ বৰুৱা, প্ৰবোধ বৰদলৈ, নবীন বৰদলৈ প্ৰভৃতি আছিল । সভাৰ অন্তত জগন্নাথ বৰুৱাই কৈছিল—“তৰুণৰ বাকশক্তি অপূৰ্ব । সময়ত তেওঁ প্ৰখ্যাত বক্তা হ’ব ।” জগন্নাথ বৰুৱাৰ এই আশীষ বচন আখৰে আখৰে ফলিয়াইছিল ।

১৯২৬ চনত পাণ্ডুত বহা কংগ্ৰেছৰ শেষৰ দিনা “হিন্দুধৰ্ম”ৰ সম্পৰ্কে গড়মুৰ সন্নাধিকাৰ স্বৰ্গীয় পীতাম্বৰ গোস্বামী প্ৰভুৰ বক্তৃতা দিওঁতে ফুকনে লগে লগে ইংৰাজীতে কৈ গৈছিল । কংগ্ৰেছৰ সভাপতি ৩শ্ৰীনিবাস আয়েঙ্গাৰ, ৩মহম্মদ আলি, ৩সৰোজিনী নাইডু প্ৰভৃতি স্তম্ভিত হৈছিল ।

মহাত্মা গান্ধী প্ৰথমবাৰ অসমলৈ আহোতে অসহযোগ আন্দোলনৰ সম্পৰ্কে গুৱাহাটী, তেজপুৰ, নগাঁও আৰু ডিব্ৰুগড়ত হিন্দীৰে বক্তৃতা দিওঁতে ফুকনে লগে লগে এটা শব্দ বাদ নপৰাকৈ অসমীয়াত অনুবাদ কৰি কৈ ৰাইজক মুগ্ধ কৰি বাখিছিল । ফুকনৰ নিচিনা বক্তা অসমত আজিলৈকে ওলোৱা নাই ।

স্থিতপ্রজ্ঞ ফুকন

ফুকনৰ ধৈৰ্যশক্তি আছিল অসাধাৰণ । ১৯১৭ চনৰ ছেপ্টেম্বৰত ককায়েক নবীনৰাম ফুকনৰ ভাৰ্যা শৰৎকুমাৰী ঢুকায় । তাৰ পিছত নবীন ফুকনৰ অতিৰূপৱতী কন্যা, কেপ্তেন হেম বৰুৱা ডাক্তৰৰ প্ৰথমা ভাৰ্যা মজি বিয়াৰ পিছতে ঢুকায় । তেওঁৰ শ চাঙিত তুলি কামাখ্যা-শ্মশানলৈ নিবলৈ ধৰোতে ফুকনে ভতিজাজীৰ সোঁহাতখনত ধৰি ক'লে- “মজি ! তুমি গ'লা ?” ঘৰৰ সকলোৱে হাওহাওকৈ কান্দিবলৈ ধৰিলে কিন্তু ফুকন অচল অটল হৈ থাকিল ।

তেওঁৰ ভাটী বয়সত প্ৰথমে বৰজীয়েক প্ৰতিভা ১৯৩০ চনৰ ২৯ নৱেম্বৰত ঢুকায় । তাৰ পিছত বৰজোঁৱায়েক দেশপ্ৰাণ লক্ষ্মীধৰ শৰ্মা অকালতে ১৯৩১ চনত ঢুকাল । বৰজোঁৱায়েকৰ পিছত ভাৰ্যা বিদ্যুৎপ্ৰভা আদহীয়া বয়সতে ১৯৩২ চনৰ ১৯ অক্টোবৰত ঢুকাল । তাৰ পিছত ১৯৩৩ চনৰ ১৯ জানুৱাৰীত ককায়েক অসমৰ বিখ্যাত চিকাৰী নবীন ফুকন ৬৮ বছৰ বয়সত ঢুকাল । কিন্তু কোনোজনৰে মৃত্যুত ফুকন অস্থিৰ হোৱা নাছিল । এনে গভীৰ শোকত ফুকনৰ দৰে মুঠেই বিচলিত নোহোৱা লোক বৰ বিৰল ।

ফুকনৰ বঙলাটে'ৰ মাজৰ কোঠাৰ বেৰত ফুকনৰ ভাৰ্যাৰ ফটো এখন আজিও আঁৰি থোৱা আছে । ঘৈণীয়েকক তেওঁ আৰু ঘৰৰ বয়সীয়াসকলে “বিজুলী” বুলি মাতিছিল । ফুকনে ভাৰ্যাক কিমান যে ভাল পাইছিল ফটোখনৰ তলতে নিজ হাতৰ আখৰেৰে লিখি থোৱা তলৰ কথা কেইফাঁকিৰ পৰা বুজা যায় :

“মোৰ সপোনৰ, সজাগৰ মোহিনী মূৰতি
নিৰাশাৰ ডাৱৰৰ বিজুলী জেউতি ।”

এটাৰ পিছত আন এটা, ইমানবোৰ দাৰুণ শোক ওপৰা-উপৰিকৈ পোৱা সত্ত্বেও ফুকন কোনোদিনে মৰহি পৰা নাছিল । শোক-দুখ, জয়-পৰাজয় সকলো পৰিস্থিতিতে অসীম ধৈৰ্য ধৰি জীৱনৰ শেষ দিন-লৈকে তেওঁ অচল-অটল আৰু নিৰিকাৰ হৈ আছিল । গীতা-শাস্ত্ৰত এনে লোককেই স্থিতপ্ৰজ্ঞ বোলা হয় ।

অন্তিমত ফুকন

ফুকনৰ অন্তিম স্মৃতি অতি বেদনাদায়ক। মৰা নাইনো কোন? সময় আহিলে মানুহ মৰে। সময় আহিল, ফুকনো গ'ল। কোনো বোগত অকালতে যায়, কোনো বুঢ়াকালত যায়। ১৯৩৯ চনৰ ২৫-২৬ জুলাইৰ পৰা ফুকনৰ শৰীৰ বেয়া—অলপ অলপ জ্বৰ। সাধাৰণ জ্বৰ কাৰণে তেওঁ ডাক্তৰক মতা নাই। ঘৰৰ কোনেও ভবা নাই। তাতে অসুখ-বিসুখত তেওঁ অস্থিৰ নহয়। ঘৰৰ মানুহকো অযথা জুলুম নকৰে। ২৮ জুলাইত কিবা কামত তেওঁৰ ছিলঙলৈ যোৱাৰ কথা আছিল। অসুস্থতাৰ কাৰণে যাব নোৱাৰিব বুলি ফুকনে ভতিজাক বীৰেন ফুকনৰ (বৰ্তমান এম্-এল-এ কংগ্ৰেছ) হতুৱাই ছিলঙত যাব ঘৰত উঠিব তেওঁলৈ আবেলি বাহিৰৰ মুকলি বৈঠকখানাত টেলিগ্ৰাম ফৰমখনত নিজে কথাবোৰ কৈ কৈ লিখাই আছে। লিখোৱা কথাখিনি শেষ কৰিবলৈ নাপাওঁতেই ভিতৰৰ “বাথৰুমলৈ” ফুকন গ'ল। দুৱাৰ বন্ধ কৰি থিলি লগাই বহিব খোজোতেই ধাচ কৰি তেওঁ পৰি গ'ল। পৰাৰ শব্দ বাহিৰলৈও গ'ল। ভিতৰত চোতালত নিজা বিধবা বাই-দেৱেক ৬গিৰিজা দেৱী আছিল। শব্দ শুনি “বাথৰুম”ৰ দুৱাৰখনত ভুকুৱাই ভুকুৱাই তেওঁ মাতিবলৈ ধৰিলে—“তৰুণ, তৰুণ।” কোনো মাত নাই। হাহাকাৰ লাগিল। ঘৰৰ মানুহবোৰ লৰি আহিল। একো মাত নাপাই বীৰেনহঁতে দুৱাৰখন ভাঙি দেখে যে ফুকন পৰি আছে। জান নাই, মাতবোল বন্ধ। তেওঁলোকে শোৱাকোঠাৰ পাৰ্লেংখনত ফুকনক গুৱালে। খবৰ পালেই ডাঃ ৰুদ্ৰ গোস্বামী (তেতিয়া ভৰলুমুখত ডাক্তৰি কৰে, এতিয়া শিলচৰ মেডিকেল কলেজৰ প্ৰাক্তন

অধ্যক্ষ) আহি ফুকনক এটা বেজী দিলে। তথাপি ফুকনৰ জ্ঞান ঘূৰি অহা নাই। ইতিমধ্যে ডাক্তৰ ভুবনেশ্বৰ বৰুৱাকো অনালে। ডাঃ বৰুৱাই ফুকনক চায়েই হাওহাওকৈ কান্দি ক'বলৈ ধৰিলে—“ফুকন আৰু আমাৰ মাজত নাই।” চাৰি বাজি চল্লিছ মিনিটত বাথৰুমতে ফুকনৰ তিবোভাব ঘটিল।

ফুকনৰ মৃত্যুৰ বাতৰি ততালিকে বিয়পি গ'ল। ফুকনৰ শ বঙলাৰ সমুখত দাঙি আনি থৈছে। গুৱাহাটীৰ মানুহ—অসমীয়া, বঙালী, মাৰোৱাৰী, পাঞ্জাবী, হিন্দুস্থানী—জাতি নিৰ্বিশেষে ফুকনৰ টোল ভৰি পৰিল। পাঁচ বাজি ত্ৰিছ মিনিটত নগৰজুৰি শৱযাত্ৰা আৰম্ভ হ'ল। ক'ত শোকাতুৰ মানুহ শৰ চাঙিৰ পাছে পাছে গৈ আছে। আলিৰ টে লোকাৰণ্য। দোকান-পোহাৰ যান-বাহন সকলো বন্ধ। কৰ্মবীৰ নবীন বৰদলৈ অলপ দিনৰ আগতে পৰলোক হয়। বৰদলৈৰ শৱযাত্ৰা আৰু ফুকনৰ শৱযাত্ৰাত যোগ দিয়া মানুহ দেখা পোৱাসকলে পাহৰিব নোৱাৰে। সন্ধ্যাৰ আগে আগে ফুকনৰ শ “কামাখ্যা শ্মশান” পায়হি। শৱদাহ যাবতীয় কৰ্ম সমাধা কৰাৰ পিছত জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ ব্ৰজেন্দ্ৰৰাম ফুকনে মুখাগ্নি কৰাৰ লগে লগে ফুকনৰ সুগতী দেহা জুয়ে ক্ৰমাৎ ভস্মীভূত কৰিলে। নশ্বৰ দেহাৰ চিনচাব একো নৰ'ল। কিন্তু দেশভক্ত ফুকন অমৰ হৈ ব'ল। দাৰ্শনিক কবি দুৰ্গেশ্বৰ শৰ্মাদেৱৰ কবিতাৰ ভাবেৰে :

“এই ঘৰখনি ইয়াতেই বৰ
নাহা আৰু কোনো দিন,
কালৰ হাতত ছিগিভাগি যাব
নেথাকিব একো চিন।”

এয়ে চিৰ সত্য কথা। মৃত্যুৰ বিধান হোৱা দিনৰে পৰা এই নিয়ম চলি আছে আৰু থাকিবও।

“তপোবন”ৰ কবি হাজৰিকাদেৱৰ কবিতাবে ইমানতে এই সৰু পুথিৰ মোখনি মাৰোঁ দেই।

“আজিৰ নিচিনা বছৰি লুইতে
আনিব বাৰিষা ধল,

কান্দি কান্দি আহি   দিব ভবলুৱে
 ধুৱাই চৰণতল ।
 লুইতেও এবেলি   চকুলো টুকিব
 পালেহি ভবলুমুখ,
 ফুকনৰ পদূলি   দিনতে গধূলি
 চালে আৰু নাই সুখ ।
 আৰুতো নুফুলে   দেৱপাৰিজাত
 গুৱাই ভবলুপাৰ,
 আৰুতো নবয়   সিংহনাদ শুনি
 উজাই ৰূপালী ধাৰ ।
 আৰুতো নেবাজে   পুৰণি বীণত
 ললিত পঞ্চম তান,
 মাথোঁ ভবলুৱে   কৰুণ সুৰত
 গাব বেজাৰৰ গান ।”

ফুকনৰ জীৱনপঞ্জী

- ১। জন্ম—২২ জানুৱাৰী ১৮৭৭ চন
 ১৭৯৯ শকাব্দ, ৮ মাঘ দেওবাৰ ।
- ২। এণ্ট্ৰেঞ্চ পাছ—গুৱাহাটী হাইস্কুল, ১৮৯৬ চন ।
- ৩। এফ-এ—কলিকতা প্ৰেছিডেন্সি কলেজৰ পৰা, ১৮৯৮ ।
- ৪। বেৰিষ্টাৰ-এট-ন পঢ়িবলৈ ইংলণ্ড-যাত্ৰা
 ১৮ অক্টোবৰ ১৯০১ চন ।
- ৫। বেৰিষ্টাৰ পৰীক্ষা পাছ কৰি ভাৰত
 অৰ্থাৎ অসমলৈ আগমন—১৯০৫ চন ।
- ৬। কলিকতাত ওকালতি—১৯০৫—১৯১০ চন ।
- ৭। বিয়া—১৬ জুন ১৯১০ চন, বৃহস্পতিবাৰ ।
- ৮। গুৱাহাটীত ওকালতি—১৯১০—১৯২০ চনলৈকে ।
- ৯। মহাত্মা গান্ধীৰ অসহযোগ আন্দোলনত যোগদান—১৯২১ চন ।
 চিত্তৰঞ্জন দাস আৰু মতিলাল নেহৰুৱে গঠন কৰা স্বৰাজৰ
 আন্দোলনত যোগদান ।
- ১০। শিলচৰ জেলত কাৰাবাস—১৯২১—১৯২২ চন, এবছৰ ।
- ১১। দিল্লী ব্যৱস্থাপক সভাৰ সদস্য—
 ১৯২৪—১৯৩৪ চন, দহ বছৰ ।
- ১২। কংগ্ৰেছ মহাসভাৰ গুৱাহাটী অধিবেশনৰ
 আদৰ্শী সভাৰ সভাপতি—ডিচেম্বৰ, ১৯২৬ চন ।
- ১৩। অসম সাহিত্য-সভাৰ সভাপতি
 (গোৱালপাৰা), অক্টোবৰ ১৯২৭ চন ।
- ১৪। অসম ছাত্ৰ সন্মিলনৰ সভাপতি
 (তেজপুৰ) অক্টোবৰ ১৯২৮ চন ।
- ১৫। উৰিষ্যা সীমা-নিৰ্দ্ধাৰণ আয়োগৰ সদস্য—
 ১৯৩৩—১৯৩৪ চন ।
- ১৬। মৃত্যু—১৮৬১ শক } ১৯৩৯
 ২৮।৭।১৯৩৯ } ১৮৭৭
 শুকুৰবাৰ } ৬২

